

OSARA

Kotiva aiqava ahasa auku soa

¹ Haau hoqareo Vaiqavano Kotiva naauavata vakavaka auku seo vakoa.

² Aukuseo vakovo haau vi entaa vakavano vaieva hampiqama vio vaihao qumina vakaqai vauvo sa vo ahasavanovaka vauvo sonkira aru ahasavaqai noa namai ventaqara mantaaqa sovo vaua. Vi entaa vakavano minkima vauvo Kotia Maraquavano noa namai ventaqara ruvauvau ihao vaua.

1 Enta

³ Kotiva minkima kio: Aakikaane, kuvo Kotiva kunte io aakika vua.

⁴ Kotiva aakikoa kavovo soqe io vauvo raira sehao aakikoa voqaa vakeo sonkiraiqua voqaa vakoa.

⁵ Kotiva aakikooa auku ntehao, Isarama ivo, kivaseo sonkiraiquaa auku ntehao, Entaqive, kua. Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava hoqarenaa enta kaiqa vua.

2 Enta

⁶⁻⁷ Vi entaa konavuvanovaka manavuvanovaka noa namaiqaa qapuqio vauvo Kotiva kihao, Ruqema via viini oiniao noa namaivano miani variaio avukana qaqi variaie, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io konavuvanovaka manavuvanovaka noa namaiqaahairo ruqema vio viini oini vauvo noa namaivano miani vauvo avukana qaqi vauvo

⁸ Kotiva qaqi vaua auku ntehao, Naauave, kua. Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava kaara enta kaiqa vua.

3 Enta

⁹ Via qararaa Kotiva kihao, Noa namai miani vaiava vohaanaini okiniao aahara vakavano govaama vio vaiaie, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io namaivano vohaanaini okinuvo aahara vakavano govaama vio vaua.

¹⁰ Kotiva aahara vaka auku ntehao, Vakave, kivaseo namaivano vohaanaini oku vaua auku ntehao, Noa namaive, kua. Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaura.

¹¹ Minkima soqe io vauvo viaqaankaio Kotiva kihao, Vakavano vaiao viaqinkaio vo ahasa vo ahasavano qampiqaaiva govaama variaie. Vo usau vo usauvano kava iraaivavaka, vo sakai vo sakaivano kava iraaivavaka qovaa ianarove, kuvo Kotiva kunte io vi ahasava vi ahasava govaama vio vaua.

¹² Vakaqinkaio qampiqe vau ahasava qampiqoa. Vo usau vo usauvano kava irehao sa hampi kava irarao, nai kavaqai iraqio vi vauvo vo sakai vo sakaivanovaka kava irehao nai kavaqai iraqio vi vaua. Minkimaqio vi vauvo Kotiva kavovo soqe io vaua.

¹³ Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava kaaramo enta kaiqa vua.

4 Enta

¹⁴ Via qararaa Kotiva kihao, Naauaini ikaa ia ahasava vo ahasa vo ahasavano govaama via hini ahasavano entaqaia ikaaia ahasava vaiao hini ahasavano aakikaainaaqaa ikaaia ahasava

variaie. Vi ahasava vi ahasava vaihao ntara uki entaave, ntara qantu ne entaave, koa ikaqio vio vuu kaiqaaina entaave, ihi kaiqaaina entaave, numiqaqio vuanaove.

¹⁵ Vi ahasava vi ahasava naauaini vii ntaka ikaqio vihao vakaini aakika nimikaanarove, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io aakikehao vaua.

¹⁶ Kotiva aakikaaina ahasaa noa kaaraqanta auku seo vakoa. suaivano aakikaainaqaqa ikaqio vuaie kio, auku seo vakeo koravano entaqia ikaqio vuaie kio, auku seo vakoa. Kotiva vikanta auku seo vakeo masauve, ovuroave, vahoquave, auku seo vakoa.

¹⁷ Kotiva vi ahasava vi ahasava vakaini aakika nimikaqi vuaie kio, naauaini auku seo vakoa.

¹⁸ Vi ahasava vi ahasava aakikaainaqaavaka entaqivaka ikaqi vuaie kio, naauaini vi ahasaa auku seo vakoa. Sonkiraiqiava nariaraa vaiao aakikaaiava nariaraa variaie kio, Kotiva vi ahasaa vi ahasaa auku seo naauaini vakoa. Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaua.

¹⁹ Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava kaaraqanta kaaraqanta enta kaiqa vua.

5 Enta

²⁰ Via qararaa Kotiva kihao, Vo ahasa vo ahasa qaqi vaiqio vuaia ahasava noa namaiqi vi aniha mpiqaake. Vo uvii vo uviiivano aka vare vi aniha naauainivaka mpiqaake, kio.

²¹ Minki kivaseo Kotiva noa aantauvahi noa namaiqi ni ahasaa auku seo aiqava vi ahasava namaiqi qaqi vaiqio vuaina ahasaave, nana nana ahasa qasiaina ahasaave, vo ahasa vo ahasa auku seo vakeo, viaqaankaio vo aantau vo

aantau aarosa vakaa aantauaqai auku seo vakeo. Auku seo vakeo Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaua.

²² Kotiva vi ahasaa vi ahasaa soqema nimikeo kihao, Ne namaiqi vai aantausa suvuaramaqi vivo airiqihao namaiqi mpiqaaie. Ne uviivanovaka suvuaramaqi vivo airiqiaie, kio.

²³ Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava sauqu hiniu enta kaiqa vua.

6 Enta

²⁴ Via qararaa Kotiva kihao, Vakaqaa vo aantau vo aantauvano qaqi vaiqio vihao nuaie. Suvu vake aantauave, qaasau aantauve, koventive, memauve, aiqava aantauvahivano vo aantau vo aantauvano vakaqaa nuaie, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io vi ahasava vi ahasava qovaama vio vaua.

²⁵ Kotiva qaasau aantau, vo aantau vo aantau auku seo, suvu vako aantaua, vo aantau vo aantauvaka auku seo, memauve koventive vo ahasa vo ahasavaka auku seo, vakoa. Kotiva kavovo nai auku seo vako ahasava soqe io vaua.

²⁶ Minkima vauvo Kotiva kihao, saiqe kenkanavu voqaama vaiinki auku saaiio vi vaiinkiva vaihao noa namaiqi vaina hampusaqaaave, naauaini akaqi ni vaina uviiaqaave, vakaini suvu vaina aantauqaave, qaasau aantauqaave, aiqava vi aantaua vi aantauaqaa raqisiaie, kio.

²⁷ Minki kivaseo Kotiva vaiinki via nai voqaama auku seo. Kotiva nai voqaama qorainkivaka nahentivaka auku seo vakoa.

²⁸ Kotiva vikantaa quahama nimikeo kihao, Nekanta vaihama vainki suvuaramaqi vivo airiqihama nikanta vainkiqaima vakamaaka mpiqa saake. Ke nikanta noaiqama saai noa namaiqi vai hampusaqaave, naauaini aka vareo nina uviiqaave, aiqava vakaqaa vaina aantauqaave, nekanta visaqaa raqisiqi vuake, kio.

²⁹ Kotiva minki kivaseo qaiqaa kihao, Aiqava ahasavano iraaaina kavaave, aiqava sakaivano iraaaina kavaave, ke vi ahasaa nikanta nimiaio nikanta ntaraqaima varianarove.

³⁰ Aiqava aantauvahivano vakaqaa vaiavave, aiqava aantauvano naauaini vaiavave, aiqava memau koventivano vakaqaa vaiavave, visa ntara vaieva aiqava sakai mareve usauve vusanaa vainaa, vi ahasaa vi ahasaa visa ntarama varianarove, kio. Minki kuvo Kotiva kunte io vaua.

³¹ Kotiva aiqava ahasa nai auku seo vako ahasaa kavovo voqama seo soqe io vaua. Entamaqio vivio aakika vuvo vi entava sauqu hiniu io hini sauquni vohaiqa enta kaiqa vua.

2

¹ Minkuma seo Kotiva naauavata vakavaka aiqava ahasavaka auku vuu kaiqa soa.

7 Enta

² Kotiva sauqu hiniu io hini sauquni vohaiqa enta saiqa vaaqio vihao aiqava ahasa auku vuu kaiqa seo. Vuu kaiqa seoa kio, via qararaa 7 entaqaa sa saiqa vararaio, noa horiaa vaua.

³ Kotiva saiqa vaaqio vihao aiqava ahasa vuu kaiqa seo 7 entaqa noa horiaa vauvaa kio, viva vi entaa 7 enta soqema amikeo, maa entava aahuva enta horiaa entama varianarove, kua.

⁴ Naauavata vakavaka auku so osarava minkima vaua.

Ideni vakaini

Noavano Kotiva naauavata vakavaka auku soa.

⁵ Ho hoqareo vi entaa Noavano Kotiva sa aaqu akikovoa kio, sa vusanaa vau ahasava vauvo sa suvu voqavaka qampiqovo sa vaka auvuu ntuva saaiava vauvo

⁶ vakaqinkainaa namaivanoqai govaama vio aiqava vaka pukaiqama sehao vaua.

⁷ Minkima vauvo Noavano Kotiva vaka vaaseo vaiinki auku seo nai qaqi vaiqio vuaina aihoa via aiqiana vuaqa sovo vaiinkivano qaqi vaiqio vi vaua.

⁸ Vaiinkivano minkima seo qaqi vaiqio vuvo Noavano Kotiva nai aukuko vaiinkia via vika vareo suaivano uinaini Ideni vakaini nai naaho ukukoaqi vuu soa.

⁹ Vi naahoaqi Noavano Kotiva kuvo soqe sakai vo sakai vo sakaivano qampiqeo vauvo via kava vaieva soqe sakai kava, ne kavava vaua.

Naaho avukaqi sakai kaaraqanta vaua. Sakai vovano qaqi vaie u sakaiva vauvo sakai vovano soqe saiqave manta saiqave kavare u sakaiva vaua.

¹⁰ Ideni vakaqinkaio namai vo govaama vio vi naahoa pukaiqama saaia namaiva vaihao oku vihao naahoqaankaio namaivano nkahivio kaaraqanta kaaraqantaqaa oku vua.

11 Vi namaiva nkahivio hoqarenaa namai auku vaieva Pisoni Namai vaua. Pisoni Namaivano oku vihao Havila vakaqi virante airantemaqio vua.

12 Havila vakaini soqe *kora* oi vauvo soqe nunka u ahasavavaka vauvo vaiinkivano vaakaiqi vau oiva soqe oivaka vaua.

13 Hoqarenaa namai auku Pisoni Namai vauvo via naankiara namai vo via auku vaieva Gihoni Namai vaua. Gihoni Namai Kusi vakaqi virante airantemaqio oku vio oku vi vaua.

14 Namai kaaraqanta minkima vi vauvo namai auku vo vaieva Taigarisi Namaivano vaua. Taigarisi Namai Asiria vakaqi suai ui vankaraini oku vi vaua. Namai kaaramonavu minkima vauvo vinavusa naankiara namai auku vo vaieva Iufarekisi Namai vaua.

15 Noavano Kotiva vaiinki via vika vareo nai naahoqi Ideni vakaini vuu seo kihao, Maaqi vaihaama saiqa varehaama soqema sea ki naahoqaa raqisiane, kio.

16 Minki kivaseo Noavano Kotiva mpeqaiqama seo vaiinki via kiva amio kihao, Aiqava sakai kava irainaa homa hiqi sea nehaama ninaave.

17 Sakai vo soqe saiqavaka manta saiqavaka kavare i sakaia, vi sakaia kavaqaima sa naane. Ke qioma vake uo. Ae via nea are qukuma vinaave, kua.

18 Noavano Kotiva kihao, vaiinki viva nariaraa vaivo sama soqe ivo. saiqe ke via saihaqiainaa nai voqaama vo auku amikaae, kio.

19 Noavano Kotiva minki kivaseo vaka vaa seo vakaqonkaio aiqava aantavahi vakaqaa nusa auku seo, aiqava aantau naauaini nusavaka auku

seo, visa visa ntika vareo vaiinki viva visa nuku vakaae kio, viva vaunaini vuu sovo vaiinki viva vi aantaua vi aantaua auku vakovo vaiinki viva kuntema seo visa nuku vaieva minkima vaua.

²⁰ Vaiinki viva visa nuku vakaqio vihao aiqava vakaini suvu vau aantauave, qaasau aantauve, aiqava naauaini vii ntaka akaqio nu aantauave, viva aiqava visa visa nuku vakao. Vaiinki viva minkimaqio vuvo sa visaqinkaio vaiinki nai voqaava via saihaqiaiava vaua.

²¹ Nai voqaava via saihaqiaiava sa vauvoa kio, Noavano Kotiva vaiinki via vaika sovo vaika aavaka vuvo vaiinki via aantea vonku nkaqu seo maki qaiqaa kinka koa.

²² Noavano Kotiva aantea vaiinkiqinkaio nkaqu soa viaqo nahenki auku seo nahenki via vika vareo vaiinki viva vaunaini vuu sovo

²³ vaiinki viva via kaveo kihao,

Hove, viva ki voqaavama vaio ivo.

Via vuhaai ki vuhaai vohaaqaamama vaio ivo.

Via makivaka ki makivaka vohaaqaamama vaio ivo.

Viva ki vaiinkiqankaio vaa saiaa ki,

ke viaa nahenkive ki uo, kio.

Minki kivaseo kuama.

²⁴ Kotiva minkima auku amikooa kio, vake maa entaa vaiinkivano nai nosa qosa mini seo nai naakantio qampama vivo vikanta vaaka vaieva vohaa vaakaqaima vaio.

²⁵ Vaiinki vivavaka via naakavanovaka vauvo vikanta ukavaaqa sa vaumanka kosa vaihama sa sauiha vaua.

3

Vaiinkivano Kotia uva raqa soa

¹ Noavano Kotiva aiqava aantau auku seo vakoaqinkaio memaavano voqama seo uqeraa uva ki vauva vaihao nahenkiaa kihao, Quqaae Kotiva nikanta qio kivakehao aiqava sakai kava maa naahoaqi irainaa sa naake kiva kaiave? kio.

² Minki kuvo nahenki viva memauaa kihao, Kekanta aiqava sakai kava maa naahoaqi irainaa homa naraave.

³ Naaho avukaini vai sakaia vohaiqa via kavaqaima Kotiva kikantaa kihao, Sa naake, sa uku varaake. Nekanta vi kavaa uku vare namase guku vivaave, kiva kaiave, kio.

⁴ Minki kuvo memaavano nahenkiaa kihao, Aqao, nekanta sama guku vivaave.

⁵ Nekanta nama saivo nikanta avu aako kenko kiana nekanta soqe saiqavaka manta saiqavaka ho kavehama vaiqa voqaama vaivaave. Kotiva viaa iihao nikantaa sa naake kiva kaiave, kio.

⁶ Memaavano minki kuvo nahenkivano vi sakaia kavovo soqe sakai kava irakovo saiqe aiqava saiqa ho kavaae kivaseo sakai via kava hiqi seo neo. Nehaoma hini nai vaakivaka amio. Amuvoma vivavaka neo

⁷ vikanta nama sovo vikanta aako kenko kumanka naikanta vaaka kavovo kosama vaumanka sauiha vikanta ou maua raqase irase rumpake vaua.

⁸ Vikanta vaiha iuvo eroaqi Noavano Kotiva vi naahoaqi kuvu ni vaumanka vikanta ou sakai avukaini quqekavi viaqi vauvoma

⁹ Noavano Kotiva vaiinki via aareo kihao, Ae kaaqie variarao? kio.

10 Minki kuvo vaiinki viva kihao, Ae naahoqi kuvu nihaama kunkusai kianaa iima ke kosa vaihaa kima, qeke maini ani quqekavi vai uo, kio.

11 Vaiinki viva minki kuvo Kotiva kihao, Kavave ai vaakaa kosama vaio ivo kivaee are quqeka vuarao? Ke qio kivakauna sakai kavaae are nama saarao? kio.

12 Minki kuvo vaiinki viva kihao, Ae nahenki ki kimiavama, vivama sakai kava hiqi seo kivaka kimimanka ne uo, kio.

13 Minki kuvo Noavano Kotiva nahenkiaa kihao, Ae nanaiqamae varaarao? kuvo nahenki viva kihao, Aqao, memauvano kiriara una uva kimanka ke sakai kava hiqise ne uo, kio.

14 Minki kuvo Noavano Kotiva memauaa kihao, Ae una uva kinaa saara are aiqava aantauvahiqinkaia mantaiqama vinaave. Via saara are konkoma ntaka vaihaama auhanaihaiqaima ninaave. Minkimaqia nihaama konkoma namaqia vihaama quku vinaave.

15 Ae suvuaara iavavaka nahenkivano suvuaara iavavaka vikanta navukaiqiha vaiqi vivaave. Naankiara nahenkivano suvuaara iava vovano ai qiaka rakavu saiaa are via aiqiu akaa nkaqa senaave, kio.

16 Minki kivaseo Kotiva nahenkiaa kihao, Ai voqama seo aiha vi vaiaa vainki vakaqi vinaave. Are vainki vakaqi vio aiha vi vaiaama vakenaave. Ai antuqavano ai vaakiarama vaio viva aiqaa raqisiqio vuaie, kio.

17 Minki kivaseo Kotiva vaiinkiaa kihao, Are nena naaka uva ihaama ke qio kivakauna sakai

kavaa nama saaraoa kio, via saara vakavano
mantaiqama vuanarove.

Are vakaini vaiqia vina entaama vusaai
ukihaama ntara uku namaqia vinaave.

¹⁸ Numii vankusavano uisuma vi vaiaa are
ahasaqi ntaravano qampiqainaaqai
namaqia vinaave.

¹⁹ Ai koqaavu nte vaiaa ntara uku namaqia vivia
vuu quku via qaiqaa qoqaraanaini vakaqi
vinaave.

Ke vakaqonkai ai kaaqau kauaa variaavave.
Are quku viama qaiqaama vakaiqama vinaave,
kio.

Minki kua.

²⁰ Nahenkivano aiqava vo vakanaa vo
vakanaasa visa nova variaiaa vauaa kio, vaiinki
viva nai naaka auku ntehao Evaaave, kua.

²¹ Noavano Kotiva aantau paka vaaseo
viaqonkaio ukavaaqa auku seo vaiinkivaka via
naakavaka nimumanka vikanta via aankaumake
vaua.

*Noavano Kotiva vaiinkivaka nahentivaka
naahoqinkaio aaqaini nikikama soa*

²² Noavano Kotiva kihao, Ho kavaane.
Vaiinkivano kinavu voqaiqama vio vaihao soqe
saiqavaka manta saiqavaka kave vaiva vaio ivo.
Viva nai sauqu kukuseo vo sakai kava, qaqi
vaiqio vuaina sakai kavaa hiqi seo nama seo
aiqava enta qaqi vaiqio vuanto, kio.

²³ Minki kivaseo Noavano Kotiva vaiinkiaa
kihao, Ke ai vakaqonkai kaaqau kauava are
aaqaini vaihaa vakaqai auvu ntuvaqia vinaave,
kivaseo Ideni naahoqinkaio akikama sovo
aaqaini vuama.

²⁴ Noavano Kotiva vaiinkivaka nahentivaka vikanta nikikama somanka aaqaini vuvo Ideni naaho hini vankaraini suai avu uunaini vinavusa maintaraa raqisiake kio, enseli mpeqanavu mini somanka vaua. Qaqa vaiqio vuaina sakai kavaa vaiinkivano hiqi seo naanto kumanka vinavusa mini maintaraa raqisiha vauvo iha iko saavuvavaka aea aea ihao mini vaua.

4

Keniva Abelia aru soa

¹ Adaamuva nai naaka Evaasantio ni vauvoma Evaava vainki kaiqama vio vuu qorainki vainki vakaseo via auku ntehao, Keniave, kio. Viva kihao, Noavano Kotiva ki saihaqimanka ke qorainki vainki vakase uo, kio.

² Minki kuvo via vainkivano nouqama vuvo qaiqaa vainki kaiqama vio vuu via qaka Abelia vakaseo. Abelia via vakasovo nouqama vio Abeliva viva sipisipiqaa raqisi vauvo via vasaava Keniva naaho saiqa vaehao vaua.

³ Minkimaqi vikanta viha Keniva nai naahoginkaio ntara qantu vareo vuu Noa Kotia amikeo.

⁴ Amikovo Abeliva nai sipisipi vovano hoqare vakako naakia vonku aru seo via keqa seo maki sogera vareo vuu Kotia amikoa. Vikanta minkimase Noa Kotia amikovo Noavano Kotiva Abelia quahama amikeo, Abeliva sipisipi aru amikoa viavaka quahama amikeo,

⁵ Keniavaka, Keniva ntara amikoavaka, sa Noavano Kotiva quahama amikeo. Sa quahama amikovo via saara Kenia arara ikovo ua vii arakeo komaseo vaura.

⁶ Keniva ua vii arakeo komaseo vauvo Noavano Kotiva Keniaa kihao, Nana saarae ai arara ikaivaa variarao? Nana saarae are ua vii arakea variarao?

⁷ Are soqe saiqe varaiea, ke homa ai quaha amikaraave. Are sa soqe saiqa varaiea, manta saiqavano qentiana vaara aukuke vaihao ai ravaaqau saanaove. Manta saiqavano ai ravaaqavu saantoa, are mpeqaiqama sea manta saiqa aakara saane, kio.

⁸ Noavano Kotiva minki kuvo Keniva sa via uva iiaio vaio nai qakaa kihao, Varaiqekanta qaqi aaraini ou nuae, kivaseo nai qaka vika vareo vio vuu Keniva nai qaka Abelia ahasaqui aru seo.

⁹ Aru sovoma Noavano Kotiva Kenia ireo kihao, Ai qakavano Abeliva kankoe vaio ivo? kio. Minki kuvoma Keniva kihao, Ke sama via kave uo. Sa ke kenka qakaqaa raqisi vauausavauve, kio.

¹⁰ Minki kuvo Noavano Kotiva kihao, Are nana ahasae varaarao? Ke kavauo ai qaka naarevano vakaqaa hiqintivea ke are nena qaka aru saanaa saara

¹¹ ai mantaiqama amikareave. Are nena qaka aru saarao via naarevano ntehao vakaqi okiqekaia saara vakavano sama ho ai saihaqianaove.

¹² Are ntara uku keava sama soqema seo qampiqaanaove. Are sa vohaa vakaqaa ho vainaave. Are saku varea hampiqaama sea vo vaka vo vakaqaa vaiqia vinaave, kio.

¹³ Noavano Kotiva minki kuvo Keniva kihao, Oho, are noaiqama sea ki kikiavea ke via saara sa ho qaqi vaiaave.

¹⁴ Are maa vakaqaankaia ki kikikavea ke sa ai avuqaa ho vaiaave. Ke saku vare vo vaka vo vakaqaa hampiqamavi ni variaiao vo vaiinkivano ki ranta saaiava ki haru saanrove, kio.

¹⁵ Keniva minki kuvo Noavano Kotiva aqao kio. Save, vovano ai aru saiea, ke vaiinki 7 navu aruse aiqaa vuntu saraave, kio. Minki kivaseo vovano Kenia ranta seo via aru saanto kio, Noavano Kotiva vira vaakaqaa vusa voqaama qara ntuva koa.

¹⁶ Minkia sovo Keniva Kotia avuqaankaio saku vareo Ideni vakaihaio suai avu uuntonaini, Noti vakaini vaieva vuama...

37

Iosepeva kaira kavoa

¹ Kanaha vakaini nai gova vaiqi vu vakaraqaa Iakovovavaka vi vakaqaa vaiqi vua.

² Iakovoa vaiktinavu uva maankimama vaiio: Iosepeva qaraasa vaiinkivano 17 ihi vaaseo vaihao nai vasausavaanavu hampaka vaihao sipisipiqaavaka, mimiqaavaka, raqisi vaua. Via goa naakakanta Bilihaasa Siripaasa vaiktinavu hampaka vi quararaqaa raqisio viaqaankaio Iosepeva vuu nai goa kiva amio kihao, Ki vasausavaanavu manta saiqaqaima vare variavo, kio.

³ Via gova Iakovova via vo auku Isiraiva, viva sontaiqama vuva Iosepea vaka kovaa kio, viva aiqava nai vainkinavuqinkaio Iosepeaa voqama seo antuqa auvo vaihao viaa quaahao suaharavano via aruanto kio, vaaqa soqera auku seo via amio.

⁴ Via qova vaaqa soqera Iosepea auku amumanka via vasausavaanavu vaaqa via kave kiha, Oho, kinavu qova Iosepeaaqai antuqa aivaro vaio ivo, kivase visa via saara Iosepeaa nirara ikomanka vaiha sa viaa soqe uva kiai, via koma amikoa.

⁵ Vika minki vauvo vo enta Iosepeva kaira kaveo viaqaankaio kaira kavoa viva nai vasausavaanavu kiva nimumanka via saara via vasausavaanavu Iosepeaa voqama seo nirara ikomanka vaua.

⁶ Iosepeva visaa kihao, Saiqe ke kenka kaira kavaaina osaraa ni kiva nimiaa.

⁷ Kenavu naahoqi uiti rumpase vauo viaqaankaio ke uiti rumpa kauava himpi vaaviarama vio vaimanka nenavu uiti rumpa kaasa visa ke rumpa kaunaa ukukumavi vaiha ke uiti rumpa kaunaa quaha amikeha ravenkavi variaave, kio.

⁸ Iosepeva minki kumanka via vasausavaanavu kiha, Oho, are manta kairahaama kavaarao. Are vi kairaa kavaanaa iihaama are kihaa, Ke visaqaa raqisieave, kioave, ki. Minki kivase visa Iosepeva kaira kavoa saaravaka, Iosepeva visaa ku uvaa saaravaka, visa Iosepeaa voqama seo nirara ikomanka vaua.

⁹ Minkima vauvo Iosepeva qaiqaa kaira vo kaveo nai vasausavaanavuaa kihao, Ke qaiqaa kaira vo kave uo. Ke vaiha kavauamanka suaivanovaka, koravanovaka, masau ovuroa 11 navuvanovaka, vinavusa ravenkavi vaiha ki quahama kimike vaiavo, kio.

¹⁰ Iosepeva vinavusa kiva nimio viaqaankaio nai kaira kavooa nai qoavaka kiva amuvo via

qova Iosepea akihao kihao, Oho, are manta kairahaama kavaarao. Are kaira kavaanaa iihaa kihaa ki novavaka ki vasausavaanavuvaka ki qovavaka ravenkavi vaiha ki quahama kimikevaave kioave, kio.

¹¹ Minki kumanka Iosepea vasausavaanavu via saara nirara ikomanka Iosepea koma amike vauvo via qova vi uvaa iiqio vihao aako ukihao vaua.

Iosepea vasausavaanavu Iosepea vo vakanaasa nimiha soqaa varoa

¹² Vo enta Iosepea vasausavaanavu visa náí goa sipisipi vika vare Sekemini ou vaiha sipisipiqaa raqisi vauvo

¹³ Iakovova Iosepeaa kihao, Are nena vasausavaanavu sipisipiqaa raqisinaini Sekemini vuane, kio.

Minki kuvo Iosepeva kihao, Ke mini viea henuqamase vai uo, kio.

¹⁴ Minki kuvo via qova kihao, Ai vasausavaanavu hoe variavo, sae ho variavo? Are visa ou kavea vii ki kiva kimiane, kio. Minki kivaseo via qova Iosepea akikovo viva Hebaroni kaaqi ntaka vua.

¹⁵ Iosepeva ou vio Sekemini ou nteo nai vasausavaanavuaa qumina rantehao vi ani vauvo vo vaiinkivano via kaveo kihao, Nana ahasaae rante variarao? kio.

¹⁶ Minki kuvo Iosepeva kihao, Ke kenka vasausavaanavu sipisipiqaa raqisiasaama rante vai uo. Are visa vuanainiaa iianaave? kio.

¹⁷ Iosepeva minki kuvo vaiinki viva kihao, Visa vaasama maihai vuavo. Ke iiua visa kiha, Dotaani kaaqi ntaka vieave, kiaave, kio. Minki

kuvo Iosepeva nai vasausavaanavu ntakaqio vio Dokaanini ou nteo kavomanka visa mini vaua.

¹⁸ Iosepeva aumanko ou ntomanka via vasausavaanavu vukuni yuku via kave visa via arusea nai kiva ami nai kiva amiha vaua.

¹⁹ Visa kiha, Oho, kaira kave vai vaiinkiva ani vaio ivo.

²⁰ Saiqe kenavu via aruse namaiaa vaka quvukaavo aaharaiqama viaqi via vaaka vaavi aqu saae. Kenavu via vaaka viaqi aquse via qaasau vairivano aru seo ivo kiae. Kenavu minkiaio viva kaira kavaiava quqaae varianaroe, sae quqaa vi vaua varianarove? kinka.

²¹ Visa hini usa minki kuvo Rubeniva visa uva iio visa Iosepea arusevoave kivaseo visaa aqao kio, Saiqe kenavu sa via arusaae.

²² Kenavu sa via arusarai namaiaa vaka quvukaavo aaharaiqama viaqi via qaqi aqusaae, kio. Viva visaa minki kivaseo viva nai iiseo kihao, Ke naankiara via ruaruamase viaqaankai nai qova vainaini vika vare vuu saraave, kio.

²³ Rubeniva minki kumanka visa vauvo Iosepeva ani ntomanka visa via ravaaqause via vaaqa soqera via vaakaqaankai ravaqaase qaqini se

²⁴ Iosepea vikavaare munku haau namaiaa quvukovo aaharaiqama vuaqi via aqusoa.

²⁵ Visa Iosepea viaqi aquse viaqaankai visa ntara naesa oquvi vaiha vukuni vuku kavomanka Isamaia vakanaasa Gileaati vakusaihai ani vaua. Vi vakanaasa airi aiaia soqe untavu ahasaave, ntaraqaa hiasaa u ahasaa aakakoave, vi ahasaa vi ahasaa visa nai

kameriqaa rumpa vare Isipini vuu nimiha soqaa varaesa ani vaua.

²⁶ Ani vauvo Iutiva nai qaka vasausaa kihao, Kenavu kenkanavu qaka aruse via arusaainaa uva quqeka saainaaqaankaio sa kinavu saihaqiaina ahasava qovaama ianaove.

²⁷ Saiqe sa kenkanavu sauquqonkai Iosepea airai vaiai, Isamaia vakanaasa aniqe via visa nimiai visa soqaa kinavu kimiake. Kenavuvaka vivavaka vohaa vaiinkima vai uo. Kenavu via aru saaoave, kio. Iutiva minki kumanka via qaka vasausa hove kumanka

²⁸ Isamaia vakanaasave Midiani vakanaasave, visa anumanka Iosepea vasausavaanavu namaiaa quvukoaqi via aqu soaqinkai via qaqini vaa vaaise, Isamaia vakanaasa Iosepea nimihama 20 *silvaa* munima varomanta vi vakanaasa Iosepea vika vare vuu Isipini soa.

²⁹ Vi vakanaasa Iosepea vika vare vuvo Rubeniva ounteo namaiaa quvukoaqi ani kavovo Iosepeva viaqi sa vauvo via saara via munkusa mantaiquvo oho kivaseo nai ukakaai nahaqu seo

³⁰ ou nai qakanavuaa kihao, Ke kavauo Iosepeva sa viaqi vaio ivo. Oho ke nankie iaave? kio.

³¹ Minki kumanka vinavusa Iosepea vaaqa qaqini rahunku soa vare mimi vo aruse Iosepea vaaqa mimi naare viaqi quntamase vare

³² anirante visa vuu nái qoa umiqeha kiha, Kenavu maa ahasaa ranta saunaa are aikukiha kavaane. Iosepea vaaqae vo vaiinki vaaqae vaio ivo? kinka.

³³ Vinavusa minki kuvo visa qova Iosepea vaaqa uqauama seo kaveo kihao, Oho, maa ki

maaqu Iosepea vaaqave. Qaasau vairi vovano via aruseo nama seo ivo. Quqaama qaasau vairivano via aruseo via vaaka keqaaqama seo ivo, kio.

³⁴ Iakovova minki kivaseo nai ukakaai nahaqu naahaquma seo manta ukakaaiqai ankaumasero airi enta vaiqio vihao nai maaquaa iqi rakaqio vi vaua.

³⁵ Via maaqu hini usavaka via raavuanavuvaka via munkusa susuqama amikaae kuvo Iakovova sa visa ku uvaa iio. Viva aqao kio, Ke kenka maaquaa iihama qaqi iqi rakaqi vivi vuu quku viaave, kivaseo nai maaquaa iqi rakaqio vi vaua.

³⁶ Mintuvo Midiani vakanaasave Isamaia vakanaasave, visa Iosepea vika vare Isipini ou vaiha Iosepea Potipaa amihama munima varoa. Potipaava noa vaiinkivano vaihao viva iqosa vaiinkinavuqaa raqisi vaumanka visa Pero vaiinki naavu noa naavuqaa raqisi vaua...

39

Iosepeva Potipaa saiqa varoa

¹ Isamaia vakanaasa Iosepea vika vare Isipini ou vuvu mihainaa vaiinki vovano Potipaava visa munima nimihao Iosepea varoa. Potipaava noa aiku vakaa vaiinkiva iqosa vaiinkinavuqaa raqisi vaumanka visa Pero vaiinki naavu noa naavuqaa maintaraa raqisi vaua.

² Isipi vakanaa vaiinkivano munima aquseo Iosepea varovo Iosepeva Potipaa saiqa vaehao via naavuqi vauvo Noavano Kotiva Iosepea sahaiquvo Iosepea saiqavano soqe saiqa vaua.

³ Iosepeva soqe saiqa vare vauvo Potipaava kavovo Noavano Kotiva Iosepea saihaquvoa kio, Iosepea saiqavano uikareo vauvo

⁴ Potipaava Iosepeaa quahaseo via noaiqama seo kihao, Are ki naavuqi saiqa varehaama aiqava ki saiqa ahasaqaa raqisiane, kio.

⁵ Potipaava minki kivaseo Iosepea noaiqama sovo Iosepeva aiqava via saiqaqaa raqisi vauvo vi entaaqaankaio Noavano Kotiva Iosepeaa iihao Potipaa soqema amikovo Potipaava ntara ukukovave, soqaa saiqa varoave, soqe io vaua.

⁶ Minkima vauvo Potipaava Iosepeaa kihao, Are aiqava ki saiqaqaa raqisiqia vuane, kuvo Iosepeva aiqava via saiqaqaa raqisiqio vi vauvo Potipaava sa nai saiqa airi aako iiaio, homa Iosepeva vi saiqa varaanaove kihao viva qaqi vaihao ntaraqai nehao vaua.

Minkimaqio vuvo Iosepeva soqe vii vaaka vakaa vaiinkivano vaihao Potipaa saiqaqaa raqisi vauvo

⁷ viaqaankaio Potipaa naakavano Iosepea kavovo munkusa ntuvo viaa avu akihao Iosepeaa kihao, ania kintia vaikaane, kio.

⁸ Minki kuvo Iosepeva aqao kio, Ke maa naavuaqi vaiha via saiqaqaa raqisi vauoa kio, ki noa vaiinkivano Potipaava sa maa saiqaraa airi aako iivo. Viva ki noaiqama saimanka ke aiqava via saiqa ahasaqaa raqisi vai uo.

⁹ Ke via aana ntavavi sema maaqi vaiha via saiqaqaa raqisi vai uo. Potipaava sa vo ahasa ki qioma kiva keo ivo. Are via naakavano variaaroo kio, viva ariaraqai iihaoma ki qioma kiva keo ivo.

Via saara ke manta saiqa vaeha Kotia uva raqa saaoave, kio.

¹⁰ Iosepeva minki kuvo vi nahenkiva vo enta vo enta Iosepea aare vauvo Iosepeva sa via uva iiaio, sa viva vaunaini ou vaua.

¹¹ Vo enta sa vi naavuaqi saiqa vaiinkie saiqa nahenkie vonavu vauvo Iosepeva naavuqi saiqa vaaeva oiqekovo

¹² Potipaa naakavano Iosepeva vaaqa ruvukoa ukukeo kihao, Are kintia vaikaane, kuvo Iosepeva nai vaaqa viquseo vi nahenkia sauquqi via mini seo vahaaqaini veva nteo santama vua.

¹³ Iosepeva santama vuvo vi nahenkiva kavovo Iosepeva nai vaaqa via sauquqi seo naavuqinkaio santama vuvo

¹⁴ vi nahenkia voqama seo arara ikovo naavuqi saiqa varosa naarama seo visaa kihao, Ho kavaake. Ki vaakivano Hiparu vakanaa vaiinki maa vika vareo kinavu naavuqi vii saivama, viva ki mantaiqama kimikaeva auki vaio ivo. Viva maaqi oiqekeo kintio nuae kimanka ke oi aai kuaoma

¹⁵ viva ke oi aai kunaa iio qekeo nai vaaqa maini seoma aiqaukuseo vahaaqaini veva nteo santama vivo, kio.

¹⁶ Minki kivaseo Iosepea vaaqa qaqi vakeo nai vaaki vesa vauvo Potipaava via vaakivano anuvo

¹⁷ viva vaaqa via nai vaaki umiqehao kihao, Hiparu vakanaa saiqa vaiinki vika vii saarava, vivama ki mantaiqama kimikaeva auki vaio ivo.

¹⁸ Viva ani ki uku varaimanta ke oi aai kuaoma viva qekeo nai vaaqauka maini seo naavuqinkaio veva nteo santama vivo, kio.

19 Via naakavano una uva minki kuvo Iosepea noa vaiinkivano Potipaava nai naaka uvaa quqaa uvave kio via arara ikovo

20 ou Iosepea ravaaqau vareo karavusaqi vuu soa. Vi naavuaqi Pero vaiinki uva raqaso vaiinkisa vauaqi Iosepea karavusa amikovo Iosepevavaka viaqi vaua.

21 Viaqi vauvo Noavano Kotiva via saihaqi vauvoma kio, karavusa naavuqaa raqisu vaiinkiva Iosepea soqema amikoa.

22 Karavusa naavuqaa raqisu vaiinkiva Iosepeaa quahehao via noaiqama seo aiqava karavusa vaiinkiqaa raqisiane kio.

23 Minki kuvo Iosepeva vi saiqaa vare vauvo Noavano Kotiva via sahaiquvo Iosepea saiqavano uikarovo karavusa naavuqaa raqisu vaiinkiva sa Iosepea saiqaa airi aako iiaio, viva Iosepeaa kihao, Viva nai homa vaihao vi saiqaa varaanarove, kivasehao vaua.

40

*Iosepeva vo vaiintikanta kaira kavoa via osara
naikanta kiva nimua*

1-3 Iosepeva karavusa naavuqi vaiqio vuvo vo enta Isipi vakanaasa kave vakaava Pero vaiinkivano nai saiqa vaa amiko vaiinki vokanta vo uva saara vikanta karavusa nimikoa. Via saiqa vaiinki vovano Pero vaiinki namai amu vaiinkiva vauvo via saiqa vaiinki vovano Pero vaiinki mpereti nunke vau vaiinkiva vaua. Pero vaiinkivano vikanta karavusa nimikovo Iosepeva karavusa naavuqi vaumanka vikantavaka viaqi ou vaua.

⁴ Pero vaiinki naavuqaa maintaraa raqisu vaiinkisaqaa raqisuva vi naavuaqaavaka raqisihao Iosepeaa kihao, Are qaraasa vaiinkikantaqaavaka raqisiane, kuvo Iosepeva vi vaiinkikantaqaavaka raqisi vaua.

Minkima seo raqisi vaumanka vikanta karavusa naavuqi vaiqi vuvoma airi enta aikaromanka

⁵ Pero vaiinki namai amu vaiinkivavaka, Pero vaiinki mpereti nunke vau vaiinkivavaka, vikanta vohaa enta entaqa vaikeha kaira kavoa. Vovano vo kaira kavovo vovano vo kaira kavoa.

⁶ Vikanta kaira kavovo via qararaa koqaqi Iosepeva vikanta vauaqa ou nteo kavovo vikanta munkusavano mantaiqumanka viaqi vaua.

⁷ Vikanta munkusavano mantaiqumanka vauvo Iosepeva vikanta ireo kihao, Nekanta nana saarae ua vii arake variavo? kio.

⁸ Minki kumanka vikanta kiha, Kekanta entaqa kaira kavaunaa sa via osara ii uo. Kaira osara kikanta kiva kimiaiava sa maini vaio ivo, kinka. Vikanta minki kuvo Iosepeva kihao, Kotiva vaiinki saihaqivoma viva kaira osara ho iiave. Nekanta kaira kavea ki kiva kimiqa iriae, kio.

⁹ Iosepeva minki kuvo Pero vaiinki namai amu vaiinkiva viva naane nai kaira kavoa Iosepea kiva amio kihao, Ke vaikeha kaira kavauo ki kivuqaa uaini santavano vaiave.

¹⁰ Vi santava qampiqa hao vaimanka via saqi kaaraqanta vohaiqa vaiavo saqiqaankaio kava irakaivo aquika vimanka

¹¹ ke kave via hiqise vi kavaa kakise vi namaira kapaqi vare vuu Pero vaiinki sauquqi ami uo, kio.

12 Minki kuvo Iosepeva via nai kiva amio kihao, Are kaira kavaanaa via osara minkimama vaio ivo: Saqi kaaraqanta vohaiqa vaia kavaanaa via osara vaieva kaaramo entama vaio ivo.

13 Enta kaaramonavu aikaraiaoma Pero vaiinkivano qaiqaa ai aarama saiaa are via saiqa varehaama haau vara vuu amianantema sea, qaiqaama are via kapa nai sauquqi vuu aminaave.

14 Are qaiqaa soqemavi vaihaa Pero vaiinki saiqa varehaama kiriara kauru seoave. Are kiriara iisehaama kiriara Pero vaiinki kiva amiao viva ki karavusa naavuqinkai rahunku saaie.

15 Haau ke Hiparu vakanaa vaiinkivano kenka maqaqini variavau ki muara rarau vare maini anuave. Ke maini vaiha sa manta saiqa vararai variavauo qumina una uva saara ki karavusa naavuqi saimanka vai uo, kio.

16 Iosepeva minki kuvo Pero vaiinki mpereti nunko vaiinkiva kavovo Iosepeva vo vaiinki kaira osara soqema seo kiva amuvo vivavaka Iosepea kiva amio kihao, Kevaka kaira vo kave uo. Ke kaaramo kanunavuqi mpereti ntuvase kenka qiakaqaa vaa aquvare ani uo.

17 Ventaqaara vai kanuaqi Pero vaiinkiaa nunka kauna mpereti, vo mpereti vo mpereti vaimanka uviinavu ani vi kanuaqinkai mpereti varase ne variaave, kio.

18 Minki kuvo Iosepeva vi vaiinkia nai kiva amio kihao, Are kaira kavaana osarava minkimama vaio ivo: Kanu kaaramonavu vaia via osara vaieva kaaramo entama vaio ivo.

19 Kaaramo enta aikaraiao Pero vaiinkivano karavusa naavuqinkaio ai vikeo ai aunta keqaseo

ai vaaka sakaiqaa arukaaio uviivano ani ai vaaka maki nama saanarove, kio.

²⁰ Iosepeva minki kuvo enta kaaramonavu aikarovo Pero vaiinkivano kihao, Ki vakai entava qovaama vivo, kivaseo vi entaa quahehao nai sena noa vaiinki naarama seo ntara nimio karavusa naavuqinkaio viva nai saiqa vaiinkikanta via namai amu vaiinkiavaka, via mpereti nunke vau vaiinkiavaka, vikanta ntika vareo noa vaiinkinavu ntara nonaini vuu seo.

²¹ Vuu mini seo via namai amu vaiinkiaa kihao, Are qaiqaa qaqi ki saiqa varenaave, kuvo vi vaiinkiva qaiqaa namai kapa Pero vaiinki sauquqi vakovo

²² Pero vaiinkivano nai mpereti nunke vau vaiinkia aruseo Iosepeva kuntema seo, via vaaka sakaiqaa arukoa.

²³ Minki uvo Pero vaiinki namai amu vaiinkiva qaiqaa Pero vaiinki saiqa vaehao sa Iosepeaa iiaio, via kauru soa.

41

Pero vaiinkivano kaira kavoa

¹ Iosepeva karavusa naavuqi qaqi vaiqio vuvo ihi kaaraqanta aikarovo Pero vaiinkivano entaqi vaikehao kaira kavoa. Viva kaira kavova maankimama vaio: Pero vaiinki maraquavano Nairi Namai hini vantaraini auhianta himpikeo vaihao kavomanka

² vi namaiqinkai vurimakaua soqesa 7 navu qovaamavi namaiqinkai vaainte ou namai auhianta vaiha usau ne vaua. Vi vurimakauanavu soqe vaaka vakausa noa hauntivano vaiha usau ne vaua.

³ Ne vaumanka via naankiara namaiqinkai vo vurimakaua 7 navu qovaama vua. Vinavusa sa vaakavaka vausa, vuhaaiqai vausa namaiqinkai vaainte ou vurimakaua soqesa hampaka vaiha
⁴ visa aruse nama soa. Minkuvo Pero vaiinkivano kaira via kaveo vaikonaihaio himpio.

⁵ Pero vaiinkivano himpio viki vii kaveo qaiqaa vaika vio kaira vo kaveo. Viva kaira vo kavova maankimama vaio: Via maraquavano kavovo *sankuma* voqaama vauvo via vеха vohaiqagaankaio noa 7 navu soqera irakeo mpeqaiqama vio vaua.

⁶ Noa soqe 7 navu minkima vauvo via naankiara vo *sankuma* voqaama irakeo noa 7 navu irakovo suaivano noaiqamaseo ike vauvo uvaivano iha voqaama ukihao via kakoqa aqu sovo sa soqe kava irakoa.

⁷ Sa soqe kava 7 navu irakova ou soqe kava 7 navu irakoa nampiqama soa. Minki uvo Pero vaiinkivano vaikonaihaio himpio kihao, Oho, ke kairama kave uo, kio.

⁸ Minki kivaseo via qararaa koqaqi Pero vaiinkivano nai kaira kavoa saara aako ukihao vaihao Isipi vakanaa vaiinki vo osara vo osara kavosavaka, vaana saiqa vare vau vaiinkinavusavaka, visa naarama seo viva kaira kavoa visa kiva nimumanka visaqinkai sa vovano via kaira osara sankunka seo ho kiva amiaiava vaua.

⁹ Visa sa Pero vaiinkivano kaira kavoa osara ho kiva amiai vauvo Pero vaiinki namai amu vaiinkiva oho kio, Ke vakeqai vo uva iike uo. Haau ke vi uvaa ai kiva amiakaara vaimanka sa ai kiva amunaave.

¹⁰ Haau ai arara ikovaa are kivaka, vo vaiinkivano ai mpereti nunke vau vaiinkiaavaka, kikanta karavusa kimikomanka kekanta karavusa naavuqi variavaunaave. Ai naavuqaa maintaraa raqisi vaia vaiinkinavusaqaa raqisi vai vaiinkia naavuqi are kikanta karavusa kimikomanka

¹¹ kekanta viaqi vaiha vohaa enta entaqi vaikeha kaira kavaavaunaave. Ke vo kaira kavaavauo vo vaiinkivano vo kaira kavu.

¹² Kekanta kaira kave sa via osara iiai variavauo Hiparu vakanaa vaiinkivanovaka karavusa naavuqi vauave. Vi vaiinkiva haau ai naavuqaa maintaraa raqisi vaia vaiinkisaqaa raqisi vai vaiinkia saiqa varoave. Vi vaiinkiva Hiparu vakanaa vaiinkivano kikanta hampaka karavusa naavuqi vaumanka kekanta kenkakanta kaira kavaavaunaa vi vaiinkia kiva amiavauo viva ki kaira osara kinka sankunka kiva kimio vo vaiinki kaira osara viavaka nai sankunka seo kiva amuave.

¹³ Ho viva kikanta kiva kimuntema sea are kiriara qaiqaa ki saiqa varaane kivasea, vo vaiinki via arusea sakaiqaa arukonaave, kio.

¹⁴ Pero vaiinki namai amu vaiinkiva minki kuvo Pero vaiinkivano Iosepea aarama sovo vovano santeo karavusa naavuqinkaio via vika varovo Iosepeva osau nuquseo vo ukavaaqa ankaumaseo ou Pero vaiinki aaqanko vaua.

¹⁵ Iosepeva ou Pero vaiinki aaqanko vauvo Pero vaiinkivano viaa kihao, Ke kaira kave via osaraa vo vaiinki vo vaiinki iraua visa sa ki kaira osara ho kiva kimiavo. Vovano ariara kaira osara ho nai kiva nimi vaiave kimanka iunaave. Vi uvava quqaa vaio ivo, sae quqaa vaio ivo? kio.

16 Pero vaiinkivano minki kuvo Iosepeva aqao kio, Ke qaqi vaiinkivano vaiha sa ho ai kiva amiaave. Kotiva ki saihaqiage ke homa via osara ai Pero vaiinki kiva amiaave, kio.

17 Minki kuvo Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Ke kaira kavauo ki maraquavano Nairi Namai hini vantaraini himpikao vaihao kavaimanka

18 namaiqinkai vurimakaua soqe 7 navu visa vaaka soqema seo nouqosa qovaama vi, vaainte ou namai auhianta vaiha usau ne variaave.

19 Visa mini usau ne variamanka visa naankiara vo vurimakaua 7 navu namaiqinkai qovaamavi, visa sa soqe vaaka vakausa vaiha vuhaaiqi variasa variaave. Ke haau Isipini vaihavaka via voqaama vehi vurimakaua sa kavaavaunaave.

20 Vuhaaiqi varia vurimakauasa 7 navu namaiqinkai vaainte ou haau hoqare namaiqinkai vaainte usau ne vaia vurimakauasa aruse nama kaiqa saarave.

21 Visa vo vurimakauanavu aru nama kaiqa saavo visa vaakavano haau vauntema seoqai, vuhaaiqi vaiave. Sa visa vaakavano vaaka vaumanka mantaqumavio vaimanka variaave. Ke mintimase kaira kave vaikaunaihai qaqi himpi uo.

22 Ke qaqi himpi viaqaankai qaiqaa vaikavi kaira vo kave uo. Ke kaira vo kavauo *sankuma* voqaama vaivo via vaha vohaiqaqaankaio noa soqe 7 navu irakaiave.

23 Minkima irakeo via naankiara noa 7 navu vonavuvaka irakaiave. Irakaivo uvaivano iha voqaama ukihao via kakoqa aqu saivo via naankiara noa 7 navu irakaiva sa soqema vaiave.

24 Viaqaankaio noa 7 navu sa soqeva ou noa 7 navu soqea nampiqama saiave. Ke kaira minkimase kave viaqaankai vi uvaa vaana saiqa vare varia vaiinkisa kiva nimuamankavaka, visa sa vi uvaa osara ho kinka kiva kimiavo, kio.

25 Minki kuvo Iosepeva Pero vaiinkiaa kihao, Are kaira kaaraqanta kavaanaa, vikanta osara vaieva vohaa osaraqaima vaio ivo. Kotiva nai naankiara varae i osaraa kairasaama ai umiqeo ivo.

26 Kotiva vi uvaaqaa ntuva seo minkima kivo: Are vurimakaua soqe 7 navu kavaanaa, via osara vaieva ihi soqe 7 navuma naankiara varianarove. *Sankuma* voqaama noa soqea 7 navu irakaia, via osaravaka vaieva ihi soqe 7 navuma naankiara varianarove.

27 Vo vurimakaua 7 navu naankiara qovaama vuasa vuhaaiqi variasa, visa osara vaieva, ihi sa soqe 7 navuma naankiara varianarove.

Sankuma voqaama sa soqe irakaia 7 navu vaivo uvaivano iha voqaama ukihao kakoqa saia, via osaravaka vaieva ihi sa soqe 7 navuma naankiara varianarove.

28 Kotiva naankiara nai saiqa varae i osaraa kairasaama ai umiqeo ivo kunaave.

29 Vi kairaaqaa Kotiva ntuva seo minkima kivo: Maa entaaqaankaio maini Isipini ntaravano 7 ihi vaaqio vihao soqema seo qampiqaqio vuanarove.

30 Ntaravano soqema seo qampiqaqio viao 7 ihi soqea kaiqaiiao viaqaankaio 7 ihi vaaqio vihao ntaravano sa ho qampiqaanarove.

31 Vi entaa sa soqe enta vaimankaa ki, vaiinki nahenki airi ntara variaina entaa kauru sevaave. Are kaira kavaana osarava minkimama vaio ivo:

32 Kotiva uva kiva keo vaasama vi entaa vi uvaa govaama saeva auki vaivaa kia, are kaira kaaraqanta vohaa vasa kavaarao, kio.

33 Iosepeva minki kivaseo qaiqaa Pero vaiinkiaa kihao, Viaa iihaama vaiinki vo, avu aako vakaa vaiinki ranta sea via noaiqama saiao viva Isipini vaihao aiqava saiqaqaa raqisiaie.

34 Vi vaiinkia noaiqama sea vaiinki vonavuvaka noaiqama saياما vinavusa vaiha aiqava ntara qantu vare aniraqaankai hini ntara takisi varentemase vaevaave.

35 Vinavusa ntara vaehama qaqi vaiinki nahenkiaa nenka 4 navu ukuke vohaiqa kinavu kimiake kivaqi vivaave. Vinavusa ai Pero vaiinki auku ntehamā takisi varentemase, ntara vareha 7 ihi ntara soqema seo qampiqainaa vi ntaraa vaaqi viha vuu vo vakusa vo vakusaqi noa naavuqi vuu qaqi vakaivo

36 naankiara 7 ihi sa ntara qampiqaina ihiva ani ntaiao ntara ho variaie. Vinavusa minkima saivo naankiara sa ntara variaina entava ani ntaimanka maa vakanaasa antuqa aruaia entava anintaimanka sa ntaraa qukuaiaki, qaqi vaivaave, kio.

37 Iosepeva minki kuvo Pero vaiinkivanovaka, via noa vaiinki vonavuvaka, Iosepea uvaa soqe uvave kivase, vaiinki vo noaiqama seaa iiha

38 Pero vaiinkivano kihao, Nankima vaina vaiinkiae noaiqama saraave? Kotiva Iosepea avu aakoqaa soqema seo raqisi vaivoa kio, viva vi

uvaa osara kinavu kiva kimivo. Sa vovano Iosepea aakara saaiava vaio ivo, kio.

³⁹ Minki kivaseo Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Kotiva vi uvaa osara ai kiva amivo ai avu aakovano ho vaivaa varianaraa kio, vovano ai aakara saaiava sama vaio ivo.

⁴⁰ Vvaa iihama ke ai noaiqama saaiava arema ki noa naavuqaa raqisi vaiama aiqava ki vaiinki nahenki ai uva iiqi vuake. Keqaima Pero vaiinkivano vaiha ai noa vaiinkima vaiave, kio.

Iosepeva noaiqama vio aiqava Isipiqaa raqisua

⁴¹ Pero vaiinkivano minki kivaseo qaiqaa Iosepeaa kihao, Vake ke ai noaiqama saaiava are aiqava Isipiqaa raqisiqia vuane, kio.

⁴² Minki kivaseo qaqi vaiinki nahenki Iosepeva noaiqama vuainaa iriake kio, Pero vaiinkivano nai vuqaqi nonkuko ringia rahunku seo Iosepea vuqaqi nonku amikeo, soqe ukavaaqa nonku amikeo, kora oi *hankaroro* via auntaqi ruvu amikeo,

⁴³ qosavaka qosaqaa santarumako kaariavaka Iosepea amuvo Iosepeva Pero vaiinki naankiaraini noa vaiinkivano vaihao iqosa kaariqi vauvo qosavano via rarauqi vi vaumanka vaiinki vonavu Iosepea avuni santamaqi ou viha kiha, Iosepeva ani vaio ivo. Ne vinivo viva aniaie, ki vaua. Minkima seo Pero vaiinkivano Iosepea noaiqama sovo Iosepeva aiqava Isipiqaa raqisi vaua.

⁴⁴ Pero vaiinkivano Iosepeaa kihao, Ke Pero vaiinkivano ai noaiqama se uo. Are sa hove kiea, maa vakanaasa sa ho nái iise saiqa varevaave, kio.

45 Minki kivaseo Pero vaiinkivano Iosepea qaraasa auku ntava amikeo viaa *Sapenaati-Paneaave* kivaseo nahenki vo via auku Asenaatia via amua. Vi nahenkiva Potipea raavuavano vauvo Potipeva Isipi vaiinki nahenkiaa iihao suaiaa kinavu vaiqave kihao via aarehao vau vaiinkiva vakusa vo Oniqi vaua. Iosepeva Potipea raavua Asenaatia vaakeo vaihao aiqava Isipini vi anihao saiqaqaa raqisihao vaua.

46 Iosepeva noaiqama vio viva 30 ihi vaasova vaihao Pero vaiinki saiqa hoqarama keo vaaqio vua. Iosepeva Pero vaiinkivano vaua mini seo Isipini vi anihao saiqaqaa raqisi vauvo

47 ihi 7 navu vaaqio vihao ntaravano soqema seo qampiqaqio vuvo

48 Iosepeva vi entaa vi ntaraa vareo vo vakusa vo vakusaqi vuu vakoa. Vo vakusa vo vakusavano vauvo Iosepeva vakusa kakaqa qampiqo ntaraa vi ntaraa qantuseo nai vi vakusaaqi vuu vakeo, vo vakusaqi qampiqo ntaraa qantuseo nai vi vakusaaqi vakeo, minkimaqio vihao vo vakusa vo vakusaqi ntara qantu sehao vuu vakoa.

49 Iosepeva nuqavano airi vaintema seo, viva airi ntara qantu vareo vo naavu vo naavuqi mpiqaseo vakovo airi ntara vauvoa kio, Iosepeva hini ntaraqai mpukaqi qara ntuva keo hini ntara sa mpukaqi qara ntuva karaio, qaqi naavuqi vuu vakoa.

50 Sa ntara qampiqo entava sa ani ntovo soqe ntara qampiqo entava qaqi vau entaa Asenaativa

Potipea raavuavano vainki kaaraqanta Iosepea vaka amikovo

⁵¹ Iosepeva nai vainki hoqare vakakoa auku ntehao *Manaseave* – *Kaurusaunaave*, kio. Iosepeva kihao, Kotiva ki sahaqimanka kinka vasausavaanavu ki mantaiqama kimikoa kauruse, kenka karavusa naavuqi vusai enta variavaunaavaka kauru se uo, kio.

⁵² Minki kivaseo Iosepeva nai vainki via naankiara vakakoa auku ntehao *Efaraimuave* – *Vainki Kimiave*, kio. Iosepeva kihao, Ke maa vakaini variavauo ki vaaka maara ntomanka variavauo Kotiva ki sahaqivo kinka vaakaiqimanka vauo Kotiva vainki ki kimivo, kua.

⁵³ Ho Isipini soqe ntaravano qampiqaqio vuvo 7 ihi kaiqovo

⁵⁴ Iosepeva kuntema seo, sa ntara qampiyo ihiva 7 navu anieva hoqarama koa. Vi entava ani ntovo vo vakaini vo vakaini sa ntara vauvo Isipiniqaima ntara qantu vuu naavuqi vakova ho vaua.

⁵⁵ Sa ntara qampiyo entava anintomanka Isipi vakanaasa ntaraa antuqa ntaihomanka vaiha Pero vaiinkiaa ntara kinavu kimiane kuvo Pero vaiinkivano visaa kihao, Ne Iosepeva vainaini ou vima, viva kiaina uvaa iriake, kua.

⁵⁶ Isipini voqi voqi ntara sa vauvo Iosepeva vo naavuqi vo naavuqi ntara qantu vuu vakoa ou genti qankuaseo munima vaehao ntara vi vakanaasa nimua. Aiqava Isipini ntara sa qampiyo voa kio, Iosepeva minkua.

⁵⁷ Vo vakaini vo vakainivaka sa ntara vaumanka vo vakanaasa vo vakanaasa Isipini

Iosepeva vaunaini ntara varaesa vuama.

42

Iosepea vasausavaanavu ntara varaesa Isipini vuama

¹ Kanaha vakainivaka ntara sa vauvo Iakovova vaihao iuvo Isipini ntara vauvo viva nai maaqunavuaa kihao, Ne qumina maini vaiha nai kave nai kave iha vaivoave.

² Isipini ntara vaio ivo kiamanka iunaave. Nenavu mini oku ntema munima aqusehama ntara vara vii kinavu kimiqe kenavu ntara via nehama sa quku viai, qaqi vaiqi vuae, kio.

³ Iakovova minki kivaseo Iosepea vasausavaa 10 navu nikikomanka visa munima aquseha ntara varaesa Isipini vua.

⁴ Visa vie uvo Iakovova sa Benaminia Iosepea qaka akisaraio kihao, Viavaka akikaaiao vo ahasavano via mantaiqama amikaanto, kua.

⁵ Kanaha vakaini noaiqamaseo ntaraa antuqa aru entava ani ntomankaa ki, vo vaiintinavuvaka Iakovoave Isaraiave via maaqunavuvaka ntara varaesa Isipini vua.

⁶ Vuvo Iosepeva aiqava Isipiqaqaa raqisi vauva vaihao vo vakaihainaasa vo vakaihainaasa visa munima vaehao ntara nimi vaumanka Iosepea vasausavaanavuvaka Iosepeva vaunaini ou nte via avuqaa vaiha hiqintivi kankakaavuvi visa nai vii vakaini se vauvo

⁷ Iosepeva nai vasausavaanavu vii uqauama seo kaveo, viva sa visa vii uqauamaseo kavovaa voqaama vaihao Iosepeva visa anoqama seo ireo kihao, Ne kaihai aniasae iavo? kio.

Minki kumanka visa kiha, Kenavu Kanaha vakaihai ntara varaea anuausave, kinka.

⁸ Visa minki kiha visa sa Iosepea vii uqauqamase kavovo Iosepevaqai nai vasausavaanavu vii uqauama seo kavoa.

⁹ Visa sa Iosepea vii uqauqamase kavarai, kankakaavuvi vauvo Iosepeva nai haau kaira kavoa viaa qaqi iikeo visaa kihao, Aqao, nenavu vo ahasaa ampeqiesana aniavo. Nenavu maini ani kinavu ampeqamase kaveha kenavu sa soqemase raquainaa kavaesa aniasave, kio.

¹⁰ Iosepeva minki kumanka visa kiha, Noa vaiinkio, kenavu sa minkiea anuausave. Kenavu ai saiqava iinkinavu vaiha munima aquseha ai ntara varaea anuausave.

¹¹ Kenavu vaiea qaka vasausa vauo kinavu qova vaiinki vohaiqavano vaio ivo. Sa kenavu maa vakanaasa ampeqiea anuausaaube. Kenavu quqaa uvaqai kua vaiinkisama aninte uo, kinka.

¹² Visa minki kuvo Iosepeva kihao, Nenavu unahaama kiavo. Nenavu maini ani kinavu ampeqamase kaveha kenavu sa soqemase raquainaa kavaesa aniasave, kio.

¹³ Iosepeva minki kumanka visa kiha, Kenavu haau vaiea qaka vasausa 12 navu vauo kinavu qova vohaa vaiinkivano Kanaha vakainima vaio ivo. Kinavu qaka vovano quku vuvo kinavu qaka naankiaraihainaava kinavu qoavakamaseo vaio ivo, kinka.

¹⁴ Visa minki kuvo Iosepeva aqao kio, Ke vaasa kunaa, ne maa vakanaasa ampeqiesama aniavo.

¹⁵ Maankimase ke ni uva avakeha kavaeave. Ke kenka sauqu aiqiqaa aquseha Pero vaiinki auku

ntehama minkima ki: Ninavu qakavanovaka sa maini aniea, nenavu sa maihai ho vivaave.

¹⁶ Ninavuginkaio vohaiqavano ou ni qaka vika vareo maini aniaie. Viva via vikareva viaqe ke ni hini usa karavusaqima kaaiia nenavu maini vaiqe ke ni uvaa quqaave unave kiae. Ke kavaaio ni uva una uva vaiea, ke niara maa vakanaasa ampeqiesa aniasave kiaave, kio.

¹⁷ Iosepeva minki kivaseo kaaramo enta visa karavusa naavuqi somanka vaua.

¹⁸ Visa karavusa naavuqi mini vauvo kaaramo enta aikarovo Iosepeva anintero visa kiva nimio kihao, Ho ke Kotia uva ii vaua vaiinkisama vai uo. Ke vo uva kiai ne vi uvaa ho iivea, ke ni vehasuma nimikararave.

¹⁹ Ne quqaa uva ki vai vaiinkisa vaivea, niqinkaio vovano maaqi karavusa naavuqi vaiama ne hini usa anirante ntara vare vuu nenka navunaasa sa ntara vakesa nimi,

²⁰ viaqaankai nenka qaka vika vare ke iainanaini munku saiqe kavaae. Ke via kave, niara quqaa uva ki vaiasave kihama ni vehasuma nimikararave, kio. Iosepeva minki kumanka visa eo kenavu minkieave kinka.

²¹⁻²³ Iosepeva Isipi vakanaa uvaqinkaio ki vauvo vovano via uva uantaseo via vasausavaanavu kiva nimumankaa ki, visa Iosepeaa vo vakanaava vaihao sa kinavu uva ho iivo kivase, visa nai uvaqinkai nai kiva ami nai kiva ami iha kiha, Oho, haau kenavu kenkanavu qaka vo mantaiqama amikaavaunaa via saara Kotiva vake kinavu noa maara kimivo. Haau kinavu qakavano iqi rakehao kinavuaa sa minkiake kumanka kenavu sa via uva iiai, sa via

aaquhikama amikaavaunaave. Via saara vake noa maaravano kinavuqi qovaama vio ivo, kinka.

Visa hini usa minki kuvo Rubeniva kihao, Oho, vi entaa ke niara kiha, Sa via mantaigama amikaake, kiavau ne ki uva iiakaa vaumanka sa ki uva iuave. Ne minkimase via arusoa saarama vake kinavuqaa noa uva vaio ivo, kio. Minki kumanka visa Iosepeva sa kinavu uva ho iianarove kivaseha nai kiva ami nai kiva ami i vauvo Iosepeva vaihao visa aiqava uva kua ho iua.

²⁴ Iosepeva visa uva iuvo via munkusavano mantaiguvo viva visa vauaqaankaio uantavio nai vii qaqini vakeo evaara iqi rakaseo qaiqaa via auntavano ho uva kiaiava vauvo viva uanta vio sauqu aave vakehao nai saiqa vaiinkinavuaa kihao, Vi vaiinkiaqi karavusaqi saake, kumanka visa Simioniva nai qaka vasausavaa hampaka vau vaiinkia, visa via rumpa vare vuu karavusa naavuqi soa.

²⁵ Via rumpa vare karavusa naavuqi vuu sovo Iosepeva nai saiqa vaiinki evaara kiva nimio kihao, Ne ntara vare visa uka mpiqa sehama visa *silvaa* munima nai nimihama visa ukaqi ntuva nimikaake. Aaraini viha vika ntara neavaka ntuva nimikaake, kio. Minki kumanka via saiqa vaiinkinavu Iosepeva kuntemase, ntara ntuva nimikoa.

Iosepea vasausavaanavu nai maaqaini anirante vua

²⁶ Iosepea vasausavaanavu ntara ntuvako ukaa vaa vaai nai donki auvaqaaqaa rumpase vakusa mini se nai maaqaini viesu vuama.

²⁷ Visa aaraini vuvo entama vumanka saiqe mini qaqi ntaka vaikaae kivase mini vauvo vovano nai ukaqinkaio ntara eguseo saiqe kenka donki amiae kivaseo kavovo nai ntaraa aquso munimava ukaqi qaqi vaua.

²⁸ Viaqi vauvo viva nai qaka vasausa naarama seo kihao, Maa kavaake. Ke *silva* munima mini ntaraa aqu sauava ukaqi qaqi vaio ivo, kio. Minki kumanka visa voqamase naaku ikomanka qekeha aiqo sauqu nti nti iha kiha, Oho, Kotiva kinavuaa nankihaoe minkivo? kinka.

²⁹ Visa minki kivase ou vi Kanaha vakaini nai qova vaunaini ou nte visa nai nu vasaasaa Iakovoa kiva ami kiha,

³⁰ Isipiqaqaa raqisi vaiinkiva kinavuaa kamoqara kihao, Ne Isipi vakanaasa ampeqiesa aniasave, kivo.

³¹ Viva minki kimanka kenavu kiha, Aqao, sa kenavu Isipi vakanaasa ampeqiea aniausaaue. Kenavu quqaa uvaqai kua vaiinkisama ani uo.

³² Kenavu qaka vasausa 12 navu vauo kinavu qova vohaa vaiinkivanoqai vaio ivo. Kinavu qaka vovano quku vuave. Kinavu qaka vo naankiaraihainaava qaqi vaihao kinavu qosantio Kanaha vakainima vaio ivo, kuo

³³ vi vaiinkiva kihao, Ne quqaa uva ki vai vaiinkisa vaivea, niqinkaio vovano karavusa naavuqi vaiama ne hini usa anirante ntara vare vuu nenka navunaasa sa ntara vakesa nimi,

³⁴ viaqaankai nenka qaka vika vare ke iainanaini via vii saiqe ke via kavaae. Ke via kave niara quqaa uva kia vaiinkisave kihama niara sa maa vakanaasa ampeqiesa aniasave kiaave.

Minki kivasema ke ni qaka vasaara vo karavusa naavuqi saainaa ninka nimiaima ne ho maini vaiha munima aquseha ntara varevaave, kiave. Mini Isipiqaa raqisi vai vaiinkiva kinavuaa minkima kiave, kinka.

³⁵ Minki kivase visa náí ntara ntuvako ukaa ontontiaqama seha kavovo visa ntaraa aquso *silvaa* munimava vo uka vo ukaqi qaqi vaumanka visavaka visa qovavaka voqamase qekeha vauvo

³⁶ visa qova Iakovova kihao, Oho, ne aigava ki vainkivaanavu kaiqa saesa auki variavo. Umpo, Iosepeva quku vuave. Simioniva sama vaio ivo. Ne Benaminiavaka mini vika vuu saesa auki variavo. Oho, vo ahasa vo ahasa maara ntai ahasava kiqima vaio ivo, kio.

³⁷ Minki kuvo Rubeniva nai qoaa kihao, Benaminia ki kimiaqe kire viaqaa raqisiqi vima qaiqaa nina vika vii amiae. Ke sa ourante nina vika vii amiaea, are homa ki maaqukanta aru senaave, kio.

³⁸ Minki kuvo Iakovova aqao kio, Sa ke kenka maaqu naankiaraama ai amiaiaama vike vinaave. Via vasaava quku vuvo vivaqaima qaqi vaio ivo. Ne via vika vare vivo vo ahasavano via mantaiqama amikaiiaqe ke erera sauhi vakausa munkusa mantaiqiaqe quku viaave. Sa ne ho via vike vivaave, kio.

43

Visa Isipini qaiqaa anirante vuama

¹ Iakovova sa ho via vike vivaave kuvo sa ntara vau entava qaqi vaiqio vumanka

² visa Isipi vakaihai vare anu ntaraa nama kaiqa sovo visa qova visaa kihao, Ne anirante ou qaiqaa munima aquseha ampara ntara voqavaka vare aniake, kio.

³ Minki kuvo Iutiva aqao kio, Kenavu ai kiva amunaave. Isipiqaa raqisi vaiinkiva kinavu kikihao minkima kivo, Ne sa nenka qaka vo vike aniqe ke via kavaaea, ne sa ho ke iainanaini qaiqaa ani ntara vaevaave, kiave.

⁴ Are Benaminiavaka kinavu hampaka akikaiage kenavu via vakamase Isipini ntara varaea vuae.

⁵ Noa vaiinkivano minkima kivo: Ni qaka vovano sa ni hampaka kuviea, ne sa ke iainanaini ho anivaave kia, via saara are sa viavaka akikaiea, kenavuvaka sa ho mini viaave, kio.

⁶ Minki kuvo Iakovova via vo auku Isiraiva kihao, Ne vi vaiinkia nenka qakaa sa kiva amiakaara vaimanka ne nenka qakaa via kiva amiaave. Ne viaa via kiva amiaraa kio, via saara kiqima noa maara ntai ahasava vaio ivo, kio.

⁷ Minki kumanka visa kiha, Aqao, vi vaiinkiva vo uva vo uvaa kinavuvaka ki navunaasavaka iraiave. Viva kihao, Ni qova qaqie vaio ivo? Ni qaka vovano vaiove? kiave. Minki kivea, kenavu vi uvaa vi uvaa nai kiva amunaave. Kenavu nai kiva amiha sa kenavu viva nenka qaka maini vike kuvuake kireva i uvaa iiiai, qaqi uva ki vaou viva nai vi uvaa kiave, kinka.

⁸ Visa minki kuvo visaqinkaio Iutiva nai goa Isaraiaa kihao, Are vi vainkia ki vakamasea akikaiage kenavu vaasa vuae. Kenavu sa vaasa vuae, kinavu vainkivaavaka aevaka quku vivo.

⁹ Kevano vi vainkiaqaa raqisiqi vieave. Vi vainkiva mantaiqama viea, are kiqaaqai vi uvaa vakenaave. Ke via vika vare ou ni ourante sa vii nina qaiqaa amiaea, via saara kiqaa uva vaiaqe ke aiqava enta qaqi vaiqi viha vi uvaa vararaave.

¹⁰ Kenavu ntaraa vaasa vuakaarave. Kenavu vaasa vuae ki, homa kaara naini ou vi ourante anuntauakiio, kio.

¹¹ Iutiva minki kuvo via uvavano mpeqaiquvo visa qova Isiraiva kihao, Ne mini quqaa viesa ivera, ne maihai soqe aiaia vare vi vaiinkia vuu qaqi amivo viva niara quahehaoma variaie. Vaakaqaa aqua vahaveaave, saaqa voqaa namaive, ntaraqaa aakaave, saivu voqaamave, vi ahasaa vi ahasaa vuu qaqi amiake.

¹² Nenta ukaqi kavaavo munima vaia, vi *silvaa* munimaavaka nai amiha qaiqaa voqavaka amiake. Vovano qumimaqa ihaoe ni ukaqi vi munimaa qaqi ntuva kaiave? Ne viaavaka ireha kavaake.

¹³ Nenta qakavaka vika vare vaasa vuake.

¹⁴ Ne vi vaiinkia avuqaa ou vaivo Kotiva ni naaquhikama nimikaiao vi vaiinkiva ni qaka vasaara vovaka Benaminiaavaka qaqi saiama ne vikanta ho ntika vare ourante aniake. Oho, ki vainki kaiqavi sa vaivea, kentaraama vaiaave, kio.

¹⁵ Minki kumanka visa aiaia vare, *silvaa* munima kaara naini vare, Benaminiaavaka vika vare vua. Visa sante Isipini orunte Iosepeva vaunaini vuvo

¹⁶ Iosepeva Benaminia kaveo nai naavuqaa raqisu saiqa vaiinkiaa kihao, Are maa vaiinkinavusa ntika varea ki naavuqi vuu sea

vurimakaua arusea nunka kaimanka vi
vaiinkinavusa isaraqaa kivaka ntara naake, kio.

17 Minki kuvo via saiqa vaiinkivano Iosepeva
kuntema seo, via vasausavaanavu Iosepea
naavuqi ntika vuu soa.

18 Minkima seo ntika vuu somanka visa
Iosepea naavuqi vuu soa saara naaku ikomanka
kiha, Haa kinavu ukaqi ntuvako munimaa
saarae viva kinavu maaqi vuu seo ivo? Viva
kinavu ravaaqau seo rumpaseo, kinavu
donkivaka vareo, kinavuaa ne karavusa vaiha ki
saiqaqai qumina varaake kianarove, kinka.

19 Visa minki kivase ou naavu qentiana vaiha
Iosepea saiqa vaiinkiaa kiha,

20 Noa vaiinkio, haa hoqare kenavu ntara
vaaea anuusa maihai ani vare kenkanavu
maaaini anirante

21 aaraini vuavauo entama vumanka aarana
vaikaea iha kavaavauo kenavu ntaraa aqu
saavauna munimaa kinavu ukaqi qaqi ntuva
kova vauave. Vovano kinavuaa muara varaavo
kianto ki, kenavu qaiqaa qaqi vi munimaa vare
anuro

22 Kenavu vo *silvaa* munimavaka ntara vaaea
vare ani uo. Nai kavave munima kinavu ukaqi
ntuva koave? kinka.

23 Visa minki kuvo Iosepea saiqa vaiinkivano
kihao, Hove, sa qekaake. Ninavu vaiqavanovaka
ninavu qoa vaiqavanovaka Kotiva, vivama vi
munimaa ninavu ukaqi ntuva koave. Kema haa
vi entaa ni munima varaavaunaave, kio. Minki
kivaseo viva ou Simonia karavusa naavuqinkaio
suvantu seo vika vareo visa vaunaini vii soa.

24 Simionia visa vaunaini vii seo Iosepea saiqa vaiinkivano visa ntika vuu Iosepea naavuqi seo visa ná aiqumintuqaake kio, namai saqa nimio, visa donkivaka ntara nea nimio,

25 visaa kihao, Ne isaraqaa Iosepea vakamase ntara nevaave, kumankaa ki, visa Iosepea amiesa vare anu ahasaa henuqamase vakoa.

26 Henuqama vake vahaaqaini vauvo Iosepeva mihaio anio nai naavuqi oiqekeo vumanka via qaka vasausavaanavu visa ná vare anu ahasaa vare, naavuqi oiqeke Iosepea amiha vakaini hiqintivi kankankaavi vaiha visa ná vii vakaini seha vaua.

27 Mintimase Iosepea avuqaa vauvo Iosepeva visa ireo, Nenavu vo? Nenavu hoe vaiavo? kivaseo viva qaiqaa visa ireo kihao, Ho ni qova sontaiqama viave kiava vo? Viva qaqie vaio ivo? kio.

28 Minki kumanka visa kiha, Ai saiqa vaiinkivano kinavu qova, viva qaqi vaihao homa vaio ivo, kivaseo viva qaiqaa kankankaavi ná vii vakaini seha vaua.

29 Visa minkima Iosepea avuqaa vauvo Iosepeva visa aikukumaqio vihao nai noa via vainki, Benaminia kaveo visa ireo kihao, Ne nenka qaka naankiaraaave kiava, maa vivae vaio ivo? kivaseo Iosepeva Benaminiaa kihao, Ki maquo, Kotiva ai soqema amikaaie ki uo, kivaseo

30 nai qaka vii qaiqaa kavooa kio, Iosepeva iqi rakaaiava aumanko vauvo viva viaqinkaio santeo ou vo rumuqi nariaraa vaihao nai qakaa iqi rakeo.

³¹ Nai qakaa iqi raka seo Iosepeva nai viiqinkaio auquru nunka seo vuaqaiia ukuseo, nai iqi rakoa kaiqa seo, qaiqaa aniranteo nai qaka vasausa vauaqi ou vaihao nai saiqa vaiinkinavuaa kihao, Ho ntara raaquake, kio.

³² Minki kivaseo Iosepeva vo kaintaqaa nariaraa oquvi vaumanka Iosepea saiqa vaiinkinavu ntara raaquse Iosepea amumanka Iosepea qaka vasausavaanavu vo kaintaqaa oquvi vaumanka ntara raaquse nimumanka Isipi vaiinki vonavu visa nariaraa vo kaintaqaa oquvi vaumanka ntara raaquse nimua. Isipi vakanaasa kiha, Kenavu Hiparu vakanaa vaiinkinavu hampaka ntara naaoave, ki, visa nariaraa vo kaintaqaa ntara ne vaua.

³³ Iosepea qaka vasausavaanavu ntara naesa uvo Iosepeva visa rairaseo vi kaintaqaa vi kaintaqaa oquvi vaiha ntara naake kumanka visa oquvi vaiha kavovo avuniaraqaankaio visa vasaava nai qakantioqai nai qakantioqai oquvio vaua. Iosepeva minkima avuqavuqama seo visa raira somanka visa viaa voqamase aako kaa iha kiha, Nankimaseoe viva kinavu nova kinavu vakakai osaraa ho iivo? kinka.

³⁴ Visa minki kivase oquvi vaumanka Iosepea saiqa vaiinkinavu Iosepea kaintaqaankai ntara vare, visa nimiqi viha Benaminia amihama airi naini via ntara amua. Benaminia minkima amumanka visa aiqava ntaravaka namaivaka ho noa.

44

Iosepeva qaiqaa visa avakehao kavoa

¹ Visa ntara novo viaqaankaio Iosepeva nai naavuqaa raqisu saiqa vaiinkia kiva amio kihao, Ntara varea visa ukaqi mpiqasea visa ntaraa aqusaa munimaavaka visa ukaqi nai qaqima ntuva nimikaane.

² Minkima sea ou ki *silvaa kapa* soqea varea visa qaka naankiaraama ukaqi via munima vakamasea ntuva amikaane, kio. Minki kuvo viva Iosepeva kuntema seo, minkima nimikoa.

³ Minkima nimikovo via qararaa visa nikipomanka Iosepea qaka vasausavaanavu visa náí donki hampaka náí maaqa viesá vuama.

⁴ Visa náí maaqa viesá ou vi amparaiqaqai aaraini vuvo Iosepeva nai naavuqaa raqisu saiqa vaiinkiaa kihao, Santea vi vaiinkinavusa vakaqia vuane. Visa vinaini ou ntea visaa minkima kiane, Ki noa vaiinkivano ni soqema nimikaimanka ne nankihae nai mantaiqama amikaavo?

⁵ Ne nankihae ki noa vaiinki kapa soqea muara varaavo? Viva vi kaparaqinkaio namai naiave. Viva vi kaparaqonkaio naankiara vo saiqa vo saiqavano qovaa iaina kavaaina kapava vaio ivo. Ne vi kaapaa muara vareha manta saiqa varaavo, kiane. Are minkima visaa kiane, kio.

⁶ Iosepeva minki kivaseo via akikovo via saiqa vaiinkivano santeo visa ou ntikaseo vi uvaa kiva nimumanka

⁷ visa aqao ki, Nankihaae are kinavuaa minki kiarao? Kenavu sama via kapa muara vare ani uo.

⁸ Haau Kanaha vakaini kenavu *silvaa* munima kinavu ukaqinkai ranta saavaunaa, vi munimaa qaqi naima amunaave. Kenavu vi munimaa nai

amuausaa ki, sama ai noa vaiinki naavuqinkai vo ahasavaka muara vararaave.

⁹ Are rantaqia vihaa kavaiao kinavuqinkaio vo vaiinki ukaqi vi kapava vaiea, homa vi vaiinkia aru sea kinavuvaka rumpa kaiage kenavu ai noa vaiinki via saiqa vaiinkima vaiaave. Sa kenavu via kapa muara vare ani uo, kinka.

¹⁰ Visa minki kuvo Iosepea saiqa vaiinkivano kihao, Hove. Kaapa muara vareo aniaina vaiinkia, viaqaima ke rumpa saraave. Ne hini isa homa nenka maaqa qaqi vivaave, kio.

¹¹ Minki kumanka visa vaasa nai uka nai uka vakaini vaavi se, no rumpa koa vantuse vakovo

¹² Iosepea saiqa vaiinkivano visa vasaara ukaqinkaio naane ranta seo kavovo sa vauvo rantaqio vihao visa qaka Benaminia esaanaihainaara ukaqi ranta seo kavovo kapavano via ukaqi vaua.

¹³ Visa qaka ukaqi kapavano vaumanka visa kave, visa nai ukavaaqa nahaqu naahaqimase, voqamase qekeha visa nai ntara ntuvako ukanavua vara vaai nai donkiqaa rumpase anirante Iosepea vakusaini qaiqaa vuama.

¹⁴ Visa Iosepea vakusaini anirante vuvo Iosepeva sa nai naavuqinkaio vevanteo viaio, qaqi viaqi vauvo Iutiva nai qaka vasausavaanavu hampaka Iosepea naavuqi oiqeke vaka ntaka hiqintivi vauvo

¹⁵ Iosepeva visaa kihao, Ne nana ahasae varaavo? Ne sae iriavo? Ke naankiara qovaa iaina ahasaa kave vauausama vai uo, kio.

¹⁶ Iosepeva minki kuvo Iutiva kihao, Oho, kenavu nana uvae ho kiaave? Nana uvae kenavu

kiaiaa are vi uvaa quqaave kihaa sa muara varaavo kiane? Sa kenavu minki kiaima uvava vaio ivo. Kenavu vaaqu saiqa varaunaraa kio, Kotiva kinavu goa saiqa qoqaama seo ivo. Ho kenavu maa entaaqaankai rumpakesa voqaama vaiha ai saiqa vaiinkiqaima vaiaave. Via ukaqi kapa ranta sai vaiinkivavaka, kenavu via vasausavaanavuvaka, ai saiqa vaiinkiqaima vaiaave, kio.

¹⁷ Iutiva minki kuvo Iosepeva aqao kio, Sa ke ni aiqava rumpa karaave. Via ukaqi ki kapa ranta saina vaiinkiva, vivaqai maini vaihao ki saiqa vaiinkima varianarove. Ne hini asa homa nenka qova vainanaini qaqi vivaave, kio.

¹⁸ Iosepeva minki kuvo Iutiva Iosepea aumanko ou nteo viaa kihao, Umpo, noa vaiinkio, saiqa ke uva vo ai kiva amiae. Ke minki kiaiaa are noa vaiinki Pero vaiinki voqaama vaihaama sa ki kikiane.

¹⁹ Are haau kinavuaa kihaa, Ninavu qova qaqie vaio ivo ninavu qaka vovano vaio ivo kiaa

²⁰ kenavu kiha, Kinavu qova sontavano qaqima vaio ivo. Kinavu qova sontaiqama viva vaihao vainki vo vakakaivo qaqima nai qosantio vaio ivo. Vi vainkiva qaqi vaivo via vasaava quku vuvo vivaqai nai noa Raikea via maaquvano qaqi vaivoa kio, via qova voqama seo viaa antuqa aivo vaio ivo, kunaave.

²¹ Kenavu vi uvaa ai kiva amuaa are kihaa, Vi vainkia vika vare aniqe kevaka via kavaae, kiaama

²² kenavu ariara kiha, Noa vaiinkio, vi vainkiva sa ho nai qoa mini seo anianarove. Viva nai qoa

mini seo aniea, via saara via qova quku vuanarove, kunaave.

²³ Kenavu minki kuaa are kinavuaa kihaa, Ne sa nenka qaka vika vare anivea, ne sa ho ke iainanaini kuvu ntara varevaave, kianaave.

²⁴ Are minki kiaama kenavu qaiqaa kinavu qova vainaini vi ou nte are kiana uvaa via kiva amunaave.

²⁵ Via kiva amuo kinavu qova kihao, Anirante qaiqaa ou ntara varaake kimanka

²⁶ kenavu viaa aqao ki, Sa kenavu kenkanavu qaka vika vare vuaea, kenavu sa ho vi vaiinkiva vainanaini ho viaave. Kinavu qakavanovaka sa viea, kenavuvaka sa vieave, kunaave.

²⁷ Kenavu minki kuo kinavu qova kinavuaa kihao, Ne iiaave. Ki naaka vovano qorainki vainki kaaraqanta vaka kimikeo ivo.

²⁸ Vovano kiqaankaio vio sa qaiqaa ouranteo anumanka ke viaa oho, qaasau vairivano via aruseo ruqeqaama seo ivo kivaseha sa via vii qaiqaavaka kavaunaave.

²⁹ Ne maa vainkiavaka vika vare vivo vo ahasavano via mantaiqama amikaiea, via saara ke erera sauhi vakausa ki munkusa mantaiqiaqe ke quku viaave, kiave.

³⁰⁻³¹ Kinavu qova minki kiaa ki, kenavu sa via maaqu naankiaraama vika vare qaiqaa anirante vuaea, kinavu qova kavaiao via maaqu naankiaraava sa kinavu hampaka vaiao viva vaasama quku vuanarove. Via maaqu naankiaraava qaqi vaivoa kio, kinavu qova qaqi vaio ivo. Via maaquvano quku viao via qovavaka sa qaqi varianarove, qukuma vuanarove.

Kenavu sa vi vainkia vika vare vuaea, via saara kinavu qoa munkusavano mantaiqiao quku vuanarove.

³² Ke kenka qoaa minkima kunaave, Kema viaqaa raqisiqi vuaiiao viva homa varianarove. Ke ourante sa viavaka vika vare aniaea, kiqaama aiqava enta vi uvava varianarove, kunaave. Ke kenka qoaa minkima kunaave.

³³ Noa vaiinkio, viaa ihaama kiqaima rumpa kaiage ke kenka qaka vakusa vare, maini vaiha ai saiqa vaiinki variaiao ki qaka viva nai vasausavaanavu hampaka qaqi vuaie.

³⁴ Ke sa via vika vare vuaea, nankimase ke kenka qova vainanaini ho viaave? Sa ho viaave. Umpo, sa ki kikikiaiage kenka qova vainanaini ou vaiha via munkusavano nai maaqu saara mantaiqinaa kavaae, kio. Iutiva minki kua.

45

Iosepeva nai qaka vasausa nai osara qoqaa kiva nimua

¹ Iutiva minki kuvo Iosepea munkusavano voqama seo mantaiquvo vaihao iuvo nai saiqa vaiinkinavu nivuqaa iqi rakaaiava aumanko vauvo viva aiqava nai saiqa vaiinkinavuaa kihao, Ne aiqava maaqinkai ki maini se vuake, kumanka visa vuvo sa vovanovaka vauvo Iosepeva nai qaka vasausa hampaka vaihao nai osaraa visa kiva nimua.

² Iosepeva kiva nimio voqama seo rakehao vaumantaa ki, Isipi vakanaasa voqi vausa viva iqi rake vaua iumanka aiqava Pero vaiinki

naavuqi saiqa vare vausavaka Iosepeva iqi rakoa iua.

³ Iosepeva nai qaka vasausaa kihao, Ke Iosepesave. Ki gova qaqie vaio ivo? kio. Minki kumanka via vasausavaanavu vi uvaa ii voqamase naaku ikomankaa ki, visa uva kiva sa ho vaumanka vaua.

⁴ Visa minkima vauvo Iosepeva vainko aniake kumanka visa vainko anuvo Iosepeva kihao, Ke ni qakavano Iosepesama vai uo. Ne vo vakanaasa ki nimiha munima varomanta visa ki kivika vare maini Isipini vuu soave.

⁵ Ho vake ne sa ki aaku qekaake. Sa vi uvava kinavuqaa vaio ivo kiake. Kotiva vo vaiinki vo vaiinki sa quku viai qaqi variake kio, ki kikikomanka ke naane maini ni nivuni aniavaunaave.

⁶ Ntara sa variaina ihiva kaaraqantaqaima govaama vio kaiqa vivo sauqu hiniu ihima qaqima vaio ivo. Sauqu hiniu ihi vaiinki nahenki sama ho ntara ukuse qantu nevaave.

⁷ Ho Kotiva maa entaa iihaoma niara visavaka visa vainkintivaka sa quku viai qaqi vaiqi vuake kio, ki naane maini kikikeo kiqonkaio viva ni saihaqama nimikaiae.

⁸ Ke viaa iihama sa niaa ne ki kikikaamanka anunaave kiaave. Kotiva ki vi aaraa aukimanka maini anunaave kiaave. Kotiva ki kikikaimanka maini ani vauo vivaqaima ki noaiqama saimanka ke Pero vaiinki via saiqa vaiinki avuniaasama vai uo. Ke aiqava Pero vaiinki via vakaqaa raqisi vauausave. Ke aiqava Isipi vakanaasaqaa raqisi vauausave.

⁹ Ne sante vuu ki qoa kiva amiha minkima kiake: Ai maaquvano Iosepeva ariara minkima kivo, Kotiva ki noaiqama saimanka ke aiqava Isipi vakaqaa raqisiha vai uo. Are sa mini vaisea aniane. Vaasama ke iainanaini aniane.

¹⁰ Are homa maini Isipini vaihaa vaka vo Gosenini vainaave. Vi vakava ki aumankoma vaio ivo. Arevaka, nena vainkivaanavuvaka, nena nainkinavuvaka, nena sipisipivaka, mimivaka, vurimakauvaka, nena aiaia vakenaavaka, aiqava vi ahasaa vi ahasaa saku varea maini ani vaiaqe

¹¹ ke aiqaa raqisiae. Ntara sa variaina ihiva sauqu hiniunavu qaqima vaio ivo. Are sa maini aniea, aevaka are vakena ahasavavaka vehiqama vivo. Minkimama ki qoa kiva amiake, kio.

¹² Iosepeva minki kivaseo qaiqaa nai vasausavaanavuaa kihao, Nevaka ki qakavano Benaminivavaka ne ki kavaamanka ke quqaama Iosepesama vai uo.

¹³ Pero vaiinkivano ki noaiqama sainaa ne anirante ki qoa vuu kiva amiake. Ne aiqava ahasa maini Isipini vaiha kaveavaka vuu ki qoa kiva amiake. Vi uvaa kiva amima, via vaasa vika varema maini aniake, kio.

¹⁴ Iosepeva minki kivaseo ou nai qaka Benaminia ukukeo iqi rake vauvo Benaminivavaka nai vasaara Iosepeaa iqi rakeo náikanta nai susuqe nai susuqe i vaua.

¹⁵ Iosepeva nai qaka suseqehao iqi rakehao ou nai vasausavaa vohaiqa vohaiqa susuqama nimikeo. Viva visa susuqama nimikomanka visa Iosepea vakamase uva ki vaua.

¹⁶ Iosepevavaka via qaka vasausavaanavuvaka uva ki vauvo Iosepea qaka vasausavaanavu aninto vasaasava Pero vaiinkivano vau naavuaqi vumanka Pero vaiinkivanovaka, via sana saiga vaiinkivanovaka, vi uvaa iiha quaheha vaua.

¹⁷ Pero vaiinkivano Iosepea kiva amio kihao, Nena qaka vasausavaanavuaa minkima kiane, Ne nenka donkiqaa ntara vaa vaai rumpa vare anirante Kanaha vakaini ou vi ou ntema

¹⁸ nenka qoavaka, nenka vainki nahentivaka, ntika vare ourantema ke iainanaini kuvu vaiqe ke soqe vaka ni nimiai ne viaqaa vaiha soqemavi variake, kiane.

¹⁹ Nena qaka vasausavaanavuaa minki kivasea maa uvaavaka visa kiva nimiane: Ne maihai qosavaka qosa kaarivaka vare vuu saimanka ni vainki nahentivaka ni qovavaka viaqi vaihama ho aniake.

²⁰ Nenta hini aiaia mini seraa sama noaiqamase iriake. Maini Isipini soqe aiaia vaia ni aiaiaqaima varianarove kiane, kio.

²¹ Pero vaiinkivano minki kuvo Iosepeva nai qaka vasausavaanavu qosanavuvaka qosa kaarinavuvaka nimumanka Pero vaiinkivano kuntemase, visa anirante vuama. Visa vie uvo Iosepeva visa aaraini viha ne ntaraavaka nimio,

²² visa vohaiqa vohaiqa qaraasa ukavaaqa nimio, Benaminia 300 *silvaa* munimavaka ukavaaqa sauqu hiniunavu vakama seo amio.

²³ Iosepeva nai qoavaka aiaia amikeo. Maa ahasanavua nai qoa amikeo: donki sauqu hiniukanta amio donkiqaa vo aiaia vo aiaia soqe aiaia Isipi vakaihainaa vaa vaai donkiqaa rumpa keo donki vo sauqu hiniukanta nahe donki

visavaka nai qoa amikeo, vo ntara vo ntara mparetive, vo ntarave, via qova aaraini anihao naaina ntaraa vi donkiaqaa rumpa amikeo.

²⁴ Minkima seo rumpa amikeo Iosepeva nai qaka vasausavaanavu nikipomanka visa vie uvo Iosepeva visaa kihao, Ne aaraini viha sa nai aki nai aki iake, kivaseo visa nikipomanka vuama.

²⁵ Nikipomanka Iosepea qaka vasausavaanavu Isipi mini se ou vi Kanaha vakaini náí qova vaunaini ou ntoa.

²⁶ Mini ou nte visa náí qoa kiva ami kiha, Iosepeva qaqima vaio ivo. Viva Isipini vaihao aiqava vi vakaqaa raqisihaoma vaio ivo, kinka. Visa minki kuvo Iakovova sa visa uvaa quaheo ne unahaama kiavo kumanka visa

²⁷ viaqaankai Iosepeva visa kiva nimu uvaa náí qoa kiva ami, Iosepeva qosa kaarinavu nimua náí qoa umiqovo visa qova Iakovova vi uvaa iio qosa kaarinavu kaveo, viaqaankaio via munkusavano soqe uvo viva quahaseo

²⁸ kihao, Ne quqaama kiavo. Ki maaquvano Iosepeva qaqima vaio ivo. Saiqe ke qaqi variainanko ou via kave, ho viaqaankai ke quku viaave, kio.

46

Iakovova Isipini saku vareo vua

¹ Iakovova minki kivaseo viva aiqava nai u ahasaa saku vareo Isipini vieva vua. Viva aaraini vihao Besebaini ou nteo Kotiva nai qoa Aisaakiaqaa raqisuva vauvoa kio, *ofaa* vaaseo Kotia iha quara amikoa.

² Kotia iha quara amikeo entaqi Iakovova vaikehao kaira kave vauvo Kotiva via aarehao kihao, Iakovoo, Iakovoo, kuvo Iakovova kihao, Vo, ke mainima vai uo, kuvo

³ Kotiva viaa kihao, Ke Kotisave. Ke ai goa Vaiqavano vaihama viaqaa raqisi vauausave. Are sa qekehao Isipini vuane. Qaqi vuane. Are Isipini ou vaiaqe ke ai vainkinki airiqama saaima visa noaiqamavi noa vakanaasama variake.

⁴ Are Isipini ou viaqe ke ainti vaiha aiqaa raqisiqi vi naankiara Isipi vakaihai are suvuaama kerausa vika vare maini qaiqaa vuu saae. Naankiara are qukie ina entaa ai maaquvano Iosepeva ai vakamaseo vaiaama are quku vinaave, kio.

⁵ Kotiva minki kuvo Iakovova Beseba mini seo vua. Viva vieva umanka via maaqunavu Pero vaiinkivano qosa kaarinavu nimua varase, nai naakanavuvaka, nai vainkinavuvaka, nai goa Iakovoavaka, viaqi visa ntuva vare Isipini vuama.

⁶ Visa Isipini vie iha visa Kanaha vakaini vaiha visa nai sipisipive vurimakauave mimive vako a vare, aiaivaka vako a vare, Isipini vua.

⁷ Iakovova nai maaqunavuvaka nai nainkinavuvaka aiqava nai vainki nahenki ntika vareo Isipini vua.

⁸ Iakovoa vakamase vaiinki nahenki Isipini vusa, visa nuku vaieva minkimama vaio: Rubeniva (Iakovoa maaqu ntara hunkavano)

⁹ Rubenia maaqunavu: Hanokiva, Paruva,
Hesaroniva, Kaamiva.

¹⁰ Simioniva

Simionia maaqunavu: Jemueliva, Jaminiva,
Ohaativa, Jakiniva, Sohaava, Sauriva.
(Kanaha vakanaa nahenki vovano Sauria
vaka koa.)

11 Rivaiva

Rivaia maaqunavu: Gesoniva, Kohaativa,
Meraariva.

12 Iutiva

Iutia maaqunavu: Eruva, Onaaniva, Seraava,
Peresiva, Siraava. (Erusa Onaanisa
Kanaha vakaini vaiha quku vua.)

Peresia maaqukanta: Hesaroniva, Hamuriva.

13 Isakaava

Isakaa maaqunavu: Toraava, Puvava, Iopuva,
Simironiva.

14 Sebuluniva

Sebulunia maaqunavu: Seretiva, Eloniva,
Iareriva.

15 (Rubenivavata, Simionivavaka, Rivaivavaka,
Iutivavaka, Isakaavavata, Sebulunivavata,
vinavusa Riaa maaqunavu vauvo Riaava
Mesopotemiaini vaihao vi vainkinavusa Iakovoa
vaka amikoa. Riaava nahenki vainki vo Dainaa
vaka koa. Riaa vainkivaka naintivata vaiesa 33
vaiinki nahenki vaua.)

16 Gaativa

Gaatira maaqunavu: Sifioniva, Hagiva, Suniva,
Esiboniva, Eriva, Arodiva, Areliva.

17 Aseva

Asea maaqunavu: Imunaava, Isavaava, Isaviva,
Beriaava.

Asea raavuavano: Seraava.

Beriaa maaqukanta: Hebeva, Marakieriva.

18 (Vi vainkisa 16 navu Siripaa vainkive naintive vaua. Labaaniva Siripaa Riaa amuvo Siripaava Riaa saiqa nahenkivano vaua.)

19 Iosepeva, Benaminiva. (Vikanta Iakovoa naaka Raikea maaqukanta vaua.)

20 Iosepea maaqukanta: Manaseva, Efaraimuva. (Iosepea naakavano Asenaativa vi vainkikanta vaka koa. Asenaativa Potipea raavuavano vauvo Potipeva Isipi vakanaa vaiinki nahenkiaa iihao suaiaa via vaiqavanove kivaseo via aare vau vaiinkiva vaihao vakusa vo Onini vaua.)

21 Benaminia maaqunavu: Belaava, Bekeva, Asabeliva, Geraava, Nemaaniva, Ehiva, Rosiva, Mupimuva, Hupumuva, Ativa.

22 (Vi vainkinavusa 14 navu Iakovosa Raikesa vainkivaka naintivata vaua.)

23 Daaniva.

Daania maaqu Husimuva.

24 Napataariva

Napataaria maaqunavu: Jaseliva, Guniva, Jeseva, Siremiva.

25 (Vi vainkisa 7 navu Bilihaa vainkivaka naintivata vaua. Labaaniva Bilihaa Raikea amuvo Bilihaava Raikea saiqa nahenkivano vaua.)

26 Iakovoa vainkivaka via naintivata Isipini vusa saara ntiea 66 navuma mini vua.

27 Sa via maaqunavu naakanavu saara ntiai, qaqi via vainkivaka via naintivata saara ntuvase 66 ve ki uo. Iakovoa vainkive naintive Isipini vusavaka, Iakovoavaka, Iosepeavaka, Iosepea vainkikanta Isipini vakakosavaka, visa visa saara ntiea visa 70 navuma vaua.

Iakovova nai vainki nahenki hampaka Isipini ou ntoa

²⁸ Iakovova Isipini ou vihao nai maaqu Iutia naane akikeo kihao, Are ou Iosepea kiao Gosenini ani kinavu kivikaaie, kivaseo via Iosepeva vaunaini akikovo vuvo

²⁹ Iosepeva nai qosa kaari henuqama vakoa viaqi vaai nteo nai qoa vika saeva Gosenini vio ou via vika seo nai qoa ravaaqavu ukukeo via susuqama seo vusaiqama seo nai qoaa iqi raka amikeo.

³⁰ Iqi raka amikovo via qova Iakovova Iosepeaa kihao, Ho vake ke kenka kivuqo ai vii kave uo. Are quqaa qaqi variaama ki, ke quahehama quku viaave, kio.

³¹ Iakovova minki kuvo Iosepeva nai qaka vasausavaanavuvaka, nai qoa vainki nahenkinavuvaka, kiva nimio kihao, Ke ou Pero vaiinkivano vainanaini vaiha viaa minkima kieave: Ki qaka vasausavaanavuvaka, ki qoa vainki nahentivaka, visa Kanaha vakaini variaasa visa ke unanaini anintaavo.

³² Vinavusa sipisipiqaave, mimiqaave, vurimakauqaave, raqisi vaiasave. Visa nai quaravaka aiaivaka saku vare maini aniavo, kieave.

³³ Ke minki kivase Pero vaiinki kiva amiaiao viaqaankaio viva ni irehao, Ne nana saiqa varaasave? kiama

³⁴ ne minkima kiake, kenkanavu goa aanante, kenavu vainki naakiusa vaiha sipisipiqaave mimiqaave raqisiqi vi vauausave, kiake. Ne minki kivo Pero vaiinkivano niara, Ne homa Gosenini nenkaraa vaiha nenka quara vakamase vaiqi vivaave, kianarove, kio. Isipi vakanaasa sa

quaraqaa raqisi vaiinkisa hampaka vohaaraqi
vaieave kuaa kio, Iosepeva minki kua.

47

Iosepea navunaasa hini usa Pero vaiinki ou kavoa

¹ Iosepeva minki kivaseo viva Pero vaiinkivano
vaunaini vio ounteo via kiva amio kihao, Ki
qovavaka ki qaka vasausavaanavuvaka Kanaha
mini se, nái quaravaka nái aiaivaka aiqava
varema maini Gosenini anintaavo, kivaseo

² viaqaankaio nai qaka vasausavaanavuqinkaio
sauqu hiniunavu ntikeo Pero vaiinkivano
vinavusa kavaaie kio, vinavusa vuu umiqoa.

³ Umiqovo Pero vaiinkivano vinavusa ireo kihao,
Ne nenka maaqaini vaiha nana nana saiqa
varaasave? kio.

Minki kumanka vinavusa kiha, Kenavu
kenkanavu qoa aanante quaraqaa raqisiqi vi
vauausave, kinka.

⁴ Minki kivase vinavusa kiha, Kanaha
vakainivaka sa ntara vaivo kinavu quaravano
ntara naaiava sa vaimankaa ki, kenavu Gosenini
vaieave, kinka.

⁵ Vinavusa minki kuvo Pero vaiinkivano
Iosepeaa kihao, Ai qovavaka ai qaka
vasausavaanavuvaka are iananaini aniavo.

⁶ Isipi vaka visa vakavakama varianarove. Are
vaka soqea visa nimia visa nái quara vakamase
mini variake. Visa qaqi saiama Gosenini variake.
Are kavaia visaqinkai vonavu vurimakauaqaa
raqisi saiqa anomase kavaivea, vi
vaiinkinavusa homa ki vurimakauaqaavaka
raqisivaave, kio.

⁷ Pero vaiinkivano minki kuvo Iosepeva nai qoa Iakovoa vikeo vuu Pero vaiinkivano vaunaini sovo Iakovova via uya mantovo

⁸ Pero vaiinkivano Iakovoa ireo kihao, Are nanki nankima ihie vaase iao? kio.

⁹ Minki kuvo Iakovova Pero vaiinkiaa kihao, Ke maa vakaqaa vona vona vaiqi niha 130 ihi varase uo. Ki govavaka ki saivaqavavaka airi ihi vakaini vaiqi vusa vaumanka ke sa visa aanante airi ihi vaiqi viai, ke vaiqi viha vusaai qukuqi viha mantaiqamavi vaiha vaiqi vunaave, kio.

¹⁰ Minki kivaseo Iakovova nai sauqu kure ra seo Pero vaiinkiaa Kotiva ai soqema amikaaie kivaseo Pero vaiinki mini seo vuama.

¹¹ Iosepeva nai qoavaka nai qaka vasausavaanavuvaka ntika vareo Pero vaiinkivano kuntema seo, soqe vaka vaunaini visa vuu somanka mini vaua. Vi vakava aiqava Isipi vaka, vo vaka vo vaka aakara seo soqe vaka vauvo vakusa vo, Ramesesi kakaqaa vaua.

¹² Iosepeva visa mini vuu seo nai qoavaka, nai qaka vasausavaanavuvaka, aiqava visa vainki nahentivaka, viva visa ntara nea nimumanka visa ho neha vaua.

Iosepeva ntara raira sehao vo vakanaa vo vakanaasa nimua

¹³ Vi entaa ntara sa qampiqovo Isipinivaka Kanaha vakainivaka sa ntara vaumanka vi vakanaasa vi vakanaasa ntaraa antuqa auvo sa visa mpeqa vaumanka vaiha

¹⁴ visa ou Iosepeva vaunaihai munima aquseha ntara varovo Iosepeva vi munimaa vareo Pero vaiinki amua.

¹⁵ Isipi vakanaasavaka Kanaha vakanaasavaka ntara varaesa munima aquqi vivi vuu náí munima kaiqa soa. Isipi vakanaasa Iosepeva vaunaini ou nte kiha, Umpo, ntara qaqi kinavu kimiane. Are ntara sa kinavu kimiaqe kenavu guku vuaoave. Kinavu munima kaiqama vivo. Umpo, qaqi kinavu saihaqiane, kinka.

¹⁶ Visa minki kuvo Iosepeva kihao, Ni munima sa vaiea, nenka quara ki kimihama ntara varaake, kumanka

¹⁷ visa náí qosave, sipisipive, mimive, vurimakauave, donkive, Iosepea amihama ntara varoa.

¹⁸ Vi ihia ntara sa vaumanka vi vakanaasa minkimaqi vuvo vo ihi anintomanka Isipi vakanaasa Iosepeva vaunaini qaiqaa ou nte kiha, Noa vaiinkio, kenavu maa uvaa quqeka saaoave. Kinavu munima kaiqama vivo kinavu quara vairi ainiqama vivo. Umpo, nana ahasae ai amiha ntara vararaave? Kintanavu vaakavanovaka kinavu vakavanovakaqaima qaqima vaio ivo.

¹⁹ Are sa kinavu ntara kimiaqe kenavu guku vuaoave. Umpo, are kinavu saihaqiane. Kenavu kenkanavu vaka vakamase kaiqa vuaoave. Are ntara kinavu kimihaama kinavuvaka, kinavu vakavaka, varaane. Kenavu Pero vaiinki karavusa vaiinki voqaama vaiha via saiqa vaa amikaaiao kinavu vakavano viainiqama vuanarove. Ntaravaka suvuvaka kinavu kimiaqe kenkanavu ukuseha namaqi viha qaqi variae, kinka.

²⁰ Sa ntara vau entava manta entaqai vaumankaa ki, Isipi vakanaasa minki kuvo

Iosepeva visa ntara nimihao Pero vaiinkiaa iihao
visa vaka varovo visa vakavano Pero
vaiinkiniqama vio.

²¹ Visa vakavano Pero vaiinki viainiqama
vumanka aiqava Isipi vakanaasa Pero vaiinki via
saiqa varosaqai vaua.

²² Iosepeva ntara nimihao Isipi vakanaasa
vaka vareo vo vaiinkinavu vakaqaima sa varoa.
Vi vaiinkinavusa Isipi vakanaasa vaiqa nuku
kure re vau vaiinkisa vauvo Pero vaiinkivano
visa ho variake kio munima visa nimi vauvoa
kio, Iosepeva sa visa vaka varomanta visa nai
vaka qaqi ukukoa.

²³ Iosepeva qaqi vaiinki nahenkiaa kihao, Ho
ke ntara ni nimihama nivaka ni vakavaka varauo
nevaka ni vakavanovaka Pero vaiinkiniqama
vivo. Ho maa ntara suvua vare vakaqi vuu
ukuake.

²⁴ Ntaravano qampi qeo mpeqaiqia ne ntara
qantu vare rairase, kaaraqanta kaaraqanta
nenka ukuke, vohaiqa Pero vaiinki amiake. Ne
hini ntara ukukeha homa namaqi viha qaiqaa
qukuqi vivaave, kio.

²⁵ Iosepeva minki kumanka vi vakanaasa kiha,
Noa vaiinkio, are ntara kinavu kimiaavea
kenavu sa quku viai, qaqi vai uo. Umpo, are
kinavu soqema kimikaarao. Kenavu homa Pero
vaiinki via saiqa vaaqi viaave, kinka.

²⁶ Visa minki kuvo Iosepeva vi uvaa
mpeqaiqama seo vakehao Isipi vakanaasaa
kihao, Ne ntara ukukea nenka hini nehama hini
Pero vaiinki amiake, kua. Maa entavaka
Iosepeva kivako uvava qaqima vaio. Isipi
vakanaasa vaiqa nuku kure re vau

vaiinkisaqaima náí vaka qaqi ukukeha vauvo
visa vakavano sa Pero vaiinkiniqama vua.

²⁷ Iakovovavaka via vainki nahentivaka
Gosenini vaiqi viha airi aiaia vakomanka visa
vainkintivaka airiqama vumanka visaa Isiraia
vakanaasave kua.

²⁸ Iakovova Isipini 17 ihi vaiqio vio 147 ihi
vaasova quku vua.

²⁹ Viva quku vuaia entava aumanko vauvo
Iakovovave Isiraivave nai maaqu Iosepea
aarama seo kiva amio kihao, Are nena sauqu
aiqiqaa aqusehaama nena hini sauqu ki
avuntaaqa vakehaama kiriara kihaama, Sa ai
Isipi vakaqi quntama kareave, kiane.

³⁰ Ke quku vuaiaa are ki vaaka varea Isipi
maini sea ki qoavaka ki saivaqaavaka quntama
keaqi ki vaakavaka vuu mini quntama kaane,
kio.

Via qova minki kuvo Iosepeva kihao, Are
kinantemase ke minkieave, kio.

³¹ Minki kuvo via qova kihao, Nena sauqu
aiqiqaa aqusehaama ke quqaa minkieave kiane,
kuvo Iosepeva ke quqaama minkieave kuvo
viaqaankaio Isiraiva nai kaintaqa vaikehao
Kotia auku kure rehao vaua.

**Isuva Soqe Uva Kuama
Genesis and the Gospels in the Arau dialect of the
North Tairora language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Arau long
Niugini**

copyright © 1986 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Arau (North Tairora)

Dialect: Arau

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-24

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Mar 2026 from source files dated 12 Dec 2025

90947037-585d-5612-873d-36e338f0ae1b